

Nr 143.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående granskning av läroböcker; given Stockholms slott den 21 februari 1936.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts,
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Arthur Engberg.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 21 februari 1936.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden UNDÉN, SCHLYTER, WIGFORSS, LEVINSON, VENNERSTRÖM, LEO, ENGBERG, EKMAN, SKÖLD.

Departementschefen, statsrådet Engberg anför här efter:

Kungl. Maj:t har under punkten 139 av 1936 års åttonde huvudtitel föreslagit riksdagen att, i avbidan på den proposition angående granskning av läroböcker, som kunde varda riksdagen förelagd, beräkna till *Granskning av läroböcker* för budgetåret 1936/1937 ett anslag av 22,200 kronor.

Sedan förevarande fråga inom ecklesiastikdepartementet numera färdigberetts, tillåter jag mig ånyo anmäla densamma för Kungl. Maj:t. Jag vill förutskicka den anmärkningen, att nämnda fråga innesluter ett stort antal spörsmål, som Kungl. Maj:t torde äga befogenhet att i administrativ väg reglera. I den mån dessa spörsmål äro förutsättningar för bedömandet av

den del av ärendet, som behöver underställas riksdagens prövning, kommer jag att i det följande vid redogörelsen för de sakkunnigas förslag och myndigheternas uttalanden beröra även förstnämnda delar av ärendet.

I. Inledning.

Kungl. Maj:t bemyndigade den 2 november 1934 mig att tillkalla högst tre sakkunniga för att inom ecklesiastikdepartementet biträda med utredning av frågan om en revision av läroboksbeståndet vid högre allmänna läroverk m. fl. undervisningsanstalter och därmed sammanhängande frågor. I mitt anförande till statsrådsprotokollet för nämnda dag framhöll jag, bland annat,

att det nuvarande läroboksbeståndet inom flertalet ämnen måste betecknas såsom alltför rikligt. Att förorda åtgärder av alltför inskränkande natur syntes mig icke tillrådligt, enär sådana skulle kunna inverka hämmande på den frihet, som våra skolor i detta hänseende sedan gammalt åtnjutit, och tilläventyrs jämväl lända till förfång för undervisningen. Men en lämplig begränsning torde framstå såsom ett berättigat önskemål, helst en revision av läroboksbeståndet sannolikt skulle leda till en utmönstring av ännu i bruk varande föråldrade eller mindre lämpliga läroböcker. Det torde tvevelsutan, anförde jag, vara ett ej oväsentligt allmänt intresse att äga tillgång till en förteckning över de nu använda läro- och läseböcker, vilka vore att förorda till användning vid undervisningen i olika skolor. Med utgångspunkt från vissa av skolöverstyrelsen uppgjorda förteckningar över det nuvarande beståndet och efter företagen utmönstring av mindre lämpliga läroböcker skulle man erhålla en översikt över de läroböcker, som nu vore i bruk och förtjänade att fortfarande användas vid skolor av olika slag. Likaledes syntes det mig vara förtjänt att undersökas, huruvida ett fortsatt framtida granskningsförfarande i fråga om läroböcker kunde anses erforderligt och vilka åtgärder i sådant hänseende kunde befinnas lämpliga.

Med stöd av nämnda bemyndigande tillkallade jag den 2 november 1934 såsom sakkunniga för ifrågavarande ändamål rektorn vid folkskoleseminariet i Uppsala G. Danell, rektorn vid högre realläroverket i Göteborg S. I. Sefve och läraren vid Stockholms stads tekniska mellanskola C. N. O. Forssell samt uppdrog åt Danell att såsom ordförande leda de sakkunnigas förhandlingar. Genom beslut den 31 december 1934 enligt samma dag givet nådigt bemyndigande tillkallade jag ytterligare folkskolläraren R. Wirsén för att såsom sakkunnig inom departementet biträda med ifrågavarande utredning.

De sakkunniga hava med skrivelse den 20 september 1935 överlämnat utredning och förslag rörande läroböcker vid allmänna läroverk och folkskolor m. fl. undervisningsanstalter (statens offentliga utredningar 1935:45).

Över betänkandet hava avgivits yttranden av *ärkebiskopen* den 7 november 1935, *skolöverstyrelsen* den 14 november 1935 — som tillika överlämnat yttranden av *läroverkskollegierna vid rikets allmänna läroverk* samt *lärarkollegierna vid de kommunala flickskolorna och de kommunala mellan-*

skolorna ävensom statens folkskolinspektörer och folkskolinspektörerna i Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Hälsingborg och Gävle samt centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening — ävensom av statskontoret den 14 november 1935. Vidare hava yttranden avgivits av svenska stadsförbundets styrelse, styrelsen för svenska landskommunernas förbund, läroverkslärares riksförbund, centralstyrelsen för flick- och samskoleföreningen, Sverges folkskolläraryörbund, föreningen svenska folkskolans vänner, svenska bokförläggaryöreningen, svenska bokhandlareföreningen och svenska bokhandelsmedhjälpareföreningen. Slutligen hava ingivits åtskilliga skrifter av enskilda läroboksförfattare.

2. Ärendets tidigare behandling.

I omförmälda betänkande har lämnats en historisk översikt (sid. 13—27), av vilken framgår, att den föreliggande frågan sedan länge varit föremål för statsmakternas särskilda uppmärksamhet. Det torde här icke vara erforderligt att mer ingående redogöra för ärendets tidigare behandling. Allenast må erinras om följande.

I skrivelse den 24 september 1928 anbefalldes chefen för ecklesiastikdepartementet 1927 års skolsakkunniga att beträffande läroböcker vid de allmänna läroverken och andra med dem jämförliga läroanstalter dels undersöka spörsmålet om verkställande av en lämplig utskiftning mellan äldre och yngre delar av lärostoffet, närmast i syfte att angiva riktlinjer för de olika läroämnena i fråga om det behöfliga lärostoffets innehåll och avgränsning, dels ock verkställa utredning i fråga om möjligheterna att nedbringa kostnaderna för läroböcker. På förekommen anledning meddelade sedermera departementschefen de sakkunniga, att hinder icke mötte för dem att — i den mån de funne fullgörandet av det dem givna uppdraget äga ett nödvändigt samband med prövning av frågan om läroböcker även vid andra läroanstalter än dem, vilka direkt avsåges i sagda uppdrag — upptaga jämväl sistnämnda fråga till behandling och därutinnan avgiva yttrande och förslag i samband med fullgörandet av det åt de sakkunniga förut givna uppdraget. Nämnda sakkunniga avgåvo den 31 december 1930 utredning och förslag rörande läroböcker vid de allmänna läroverken och med dem jämförliga läroanstalter. De sakkunniga uttalade sig för en viss begränsning av läroboksbeståndet, vilken skulle kunna vinnas dels genom införande av en mera ingående granskning av läroböckerna före deras antagande till skolbruk, dels genom ett strängare förfarande vid det slutliga införandet av nya läroböcker vid de särskilda läroanstalterna. I dessa hänseenden föreslogo de sakkunniga speciella närmare angivna åtgärder. Över detta de sakkunnigas utlåtande avgav skolöverstyrelsen, efter hörande av vederbörande läroanstalters kollegier, den 28 september 1933 utlåtande.

Läroboksfrågan uppmärksammades vid 1930 års riksdag, som i anledning av väckta motioner i skrivelse nr 186 anhöll om snar utredning, på vad sätt

ett förbilligande av kostnaderna för skolmateriel skulle kunna åstadkommas, icke minst genom tillämpandet av större enhetlighet och sparsamhet i val av läroböcker, samt att Kungl. Maj:t ville fortast möjligt vidtaga de åtgärder, som av utredningen eventuellt kunde visa sig erforderliga.

I riksdagsskrivelsen förklaras de nu rådande förhållandena i fråga om läroböcker och skolmateriel vara icke tillfredsställande. Ymnigheten av olika läroböcker i samma ämne vore enligt riksdagens mening för stor, ombyten av läroböcker och upplagor skedde för ofta, och utgifterna för det allmänna och för elevernas föräldrar bleve till följd härav onödigt betungande. Det ville synas, som om man genom standardisering och rationalisering skulle kunna göra besparingar på detta område, utan att behovet av en god lärobokslitteratur fördenskull behöfve eftersättas. Vid utredningen syntes böra grundligt undersökas möjligheterna att lösa denna betydelsefulla fråga även genom åtgärder, som direkt toge sikte på folkskolans och jämförliga läroanstalters läroboksfråga. Riksdagen förutsatte slutligen, att vid denna utredning tillbörlig hänsyn komme att tagas till att icke det utan tvivel önskvärda enskilda initiativet på läroboksområdet hämmades.

Sedermera hava vissa åtgärder vidtagits på förevarande område. Sålunda har skolöverstyrelsen i cirkulär den 17 mars 1932 till rektorsämbetena vid de allmänna läroverken m. fl. framhållit önskvärdheten av att läroanstalter, belägna på en och samma ort eller på varandra närbelägna orter, i största möjliga utsträckning använda samma läroböcker. Vidare hava utfärdats nedannämnda kungörelser av år 1933 rörande läroböcker vid folk- och fortsättningsskolor ävensom meddelats härefter angivna föreskrifter rörande statsunderstödda enskilda läroanstalter. Härjämte må antecknas, att skolöverstyrelsen — sedan Kungl. Maj:t den 8 december 1933 anbefallt skolöverstyrelsen att, efter inhämtande av nödiga uppgifter, till Kungl. Maj:t inkomma med förteckning å de vid undervisningen i allmänna läroverk, kommunala flickskolor, kommunala mellanskolor, folkskolor, fortsättningsskolor samt i de under överstyrelsens inseende stående enskilda läroanstalter för närvarande såsom läro- och läseböcker använda tryckta arbeten — den 31 augusti 1934 överlämnat ovan omförmälda, av mig i anförandet till statsrådsprotokollet för den 2 november 1934 åberopade läroboksförteckningar.

3. Gällande bestämmelser.

Beträffande de allmänna läroverken är i gällande läroverksstadga föreskrivet, att i fråga om införande av nya textböcker för undervisningen i de främmande språken samt rörande antagande av sådana upplagor av litterära verk, som skola användas vid modersmålsundervisningen, det ankommer på vederbörande ämneskonferens att därom fatta beslut. I övriga fall — sålunda då det gäller läroböcker i egentlig mening — skall ämneskonferensen avgiva förslag till skolöverstyrelsen, som fattar beslut i ämnet.

I stort sett motsvarande bestämmelser gälla i fråga om kommunala mellanskolor, kommunala flickskolor och högre folkskolor; läro- och läseböcker vid senast angivna slag av skolor bestämmas av skolöverstyrelsen efter förslag av rektor och efter hörande av vederbörande ämneskonferens och skolans styrelse; skolstyrelsen må dock fatta beslut rörande texter vid undervisningen i främmande språk och för modersmålsundervisningen avsedda upplagor av litterära verk ävensom, vad angår kommunala mellanskolor och högre folkskolor, angående utbyte av läro- eller läsebok i övrigt, som varit använd vid skolan under minst åtta läsår och som är avsedd att ersättas av läro- eller läsebok, vilken användes vid allmänt läroverk.

I avseende å folkskolor och fortsättningsskolor gäller i anslutning till nya föreskrifter i ämnet, vilka innefattas i kungörelser den 8 december 1933 (nr 664 och 665) och trädde i kraft den 1 juli 1934, att läro- och läseböcker bestämmas av statens vederbörande folkskolinspektör, sedan skolrådet respektive skolstyrelsen efter vidkommande lärares hörande avgivit förslag i ärendet.

Beträffande samtliga nu angivna slag av läroanstalter är föreskrift meddelad om viss varsamhet vid ombyte av läroböcker, i fråga om de allmänna läroverken sålunda formulerad: »börande beaktas de olägenheter, som allt för täta ombyten av läroböcker kunna medföra såväl i fråga om undervisningsarbetets jämna fortgång som ock i ekonomiskt avseende», och i fråga om angivna kommunala skolor sålunda: »ombyte av läro- och läseböcker bör ske med varsamhet och jämväl med avseende fäst vid de utgifter för lärjungarna, som därav föranledas».

Vad de statsunderstödda enskilda läroanstalterna beträffar, har Kungl. Maj:t i samband med fördelningen av statsunderstöd plägat föreskriva, att förslag om införande av ny lärobok, sedan yttrande häröver avgivits av vederbörande ämneskonferens, skall underställas skolans styrelse eller, där sådan icke finnes, skolans inspektor för prövning och avgörande samt att meddelande om vederbörandes med anledning härav fattade beslut skall lämnas till skolöverstyrelsen.

I fråga om läroböcker i kristendomskunskap gälla särskilda föreskrifter, i det att endast sådana läroböcker få användas, som blivit godkända av vissa för detta ändamål utsedda granskningsmän. Angående dessa granskningsmän, deras tillsättning och uppgifter äro bestämmelser meddelade i kungörelsen den 28 maj 1920 (nr 259), varav inhämtas, att granskningen gäller läroböcker i ämnet för bland annat allmänna läroverk, kommunala mellanskolor, folkskolor och högre folkskolor, men däremot ej dylika böcker för enskilda, under skolöverstyrelsens inseende stående läroanstalter eller (de senare upprättade) kommunala flickskolorna.

Granskningen förrättas av åtta särskilt utsedda granskningsmän, nämligen en biskop, två teologie professorer, en lektor vid allmänt läroverk, i vilkens tjänst kristendom ingår som undervisningsämne, en adjunkt vid

allmänt läroverk eller ordinarie ämneslärare vid kommunal mellanskola, i vilkens tjänst kristendom ingår såsom undervisningsämne, en lektor vid folkskoleseminarium, i vilkens tjänst kristendom ingår såsom undervisningsämne, en kyrkoherde samt en vid folkskola eller högre folkskola anställd lärare, till vars lärarverksamhet hör undervisning i kristendomskunskap.

Å en inom skolöverstyrelsen förd förteckning hava upptagits dels de läroböcker, som efter föregången granskning vid den tidpunkt, då ifrågasvarande kungörelse trädde i kraft, medgivits till användning vid kristendomsundervisningen, dels ock de läroböcker för kristendomsundervisningen, som efter sådan prövning av granskningsnämnden och skolöverstyrelsen samt eventuellt Kungl. Maj:t, som i kungörelsen omförmäles, godkänts till användning.

I förteckningen upptagen lärobok ävensom lärobok, som allenast utgör oväsentligt förändrad upplaga av i förteckningen upptagen lärobok, får, med iakttagande av den begränsning som kan finnas vid densamma i förteckningen angiven, användas i den ordning, som är stadgad i fråga om införande av läroböcker i andra ämnen än kristendom.

Då lärobok i vederbörlig ordning föreslagits till införande vid någon av ifrågasvarande läroanstalter, göres framställning om granskning hos överstyrelsen, i fråga om allmänt läroverk, folkskoleseminarium eller småskoleseminarium av rektor, i fråga om folkskola av vederbörande skolråd samt i fråga om annan läroanstalt av läroanstaltens styrelse. Överstyrelsen kan även utan särskild framställning föranstalta dylik granskning.

Själva proceduren för granskningen är följande: Överstyrelsen tillställer granskningsmännen var sitt exemplar av den ifrågasvarande läroboken samt anmodar dem att inom viss tid, dock icke mindre än en månad, var för sig avgiva utlåtande, huruvida ävensom, i det fall att viss begränsning anses böra bestämmas för bokens användning, i vad mån boken anses kunna komma till användning vid ifrågasvarande läroanstalter. Anser överstyrelsen önskvärt, att granskningsmännen avgiva gemensamt utlåtande, äger överstyrelsen hos Kungl. Maj:t göra framställning om deras sammankallande för ändamålet. Sådan framställning må ock, när minst tre av granskningsmännen därom förenat sig, göras av dessa. Sedan, i det fall att granskningsmännen sammanträtt, deras utlåtande överlämnats till överstyrelsen eller i annat fall den för avgivande av deras utlåtanden utsatta tiden förflutit, skall överstyrelsen besluta, huruvida, ävensom, i det fall att viss begränsning anses böra bestämmas för bokens användning, i vad mån den granskade boken må komma till användning; dock att, där överstyrelsen finner sig böra till användning godkänna lärobok, vars antagande blivit avstyrkt av mer än halva antalet av granskningsmännen, ärendet skall underställas Kungl. Maj:ts avgörande.

Väckt förslag angående upphävande eller ändring av i fråga om antagen lärobok angiven begränsning skall underställas överstyrelsens prövning.

4. De sakkunniga.

I betänkandet återfinnas vissa uppgifter rörande årskostnaderna för läroböcker vid skolorna. Härav inhämtas bland annat följande:

För folkskolans vidkommande vore kostnaden för läroböcker icke endast den enskildes utan i hög grad även en det allmännas angelägenhet, alldenstund flertalet skolkommuner hade att utgöra i många fall betydande summor för läroböcker åt obemedlade eller mindre bemedlade barn. I ett avsevärt antal skolkommuner bestredes kostnaderna för lärjungarnas böcker och undervisningsmateriel i övrigt helt av skattemedel.

För att erhålla kännedom om till vilka ungefärliga belopp nämnda kommunala kostnader uppginge för riket i dess helhet, hade genom ecklesiastikdepartementet infordrats uppgifter av samtliga rikets skolkommuner rörande under åren 1933 och 1934 beviljade anslag för bidrag till eller bekostande av läroböcker för lärjungarna vid inom respektive skolkommun förekommande skolor. Sådana uppgifter hade inkommit från 111 av 115 städer och från 1,960 av cirka 2,400 landskommuner. För enbart folkskolans vidkommande belöpte sig de kommunala kostnaderna för läroböcker inom de kommuner, från vilka uppgifter inkommit, till 830,160 kronor för 1933 och till 816,452 kronor för 1934. Ett fullständigt uppgiftsmaterial skulle med all sannolikhet ha företett väsentligt högre årliga utgiftssiffror. Under förutsättning att en medelkostnad av 5 kronor per elev och år ungefärligen motsvarade de nuvarande läroböskostnaderna i folkskolan, skulle, med ledning av senast tillgängliga uppgifter (1932) rörande antalet i folkskolan undervisade barn, den totala årskostnaden för folkskolans läroböcker kunna beräknas till i runt tal 3,319,800 kronor. Under alla förhållanden syntes de vid olika tidpunkter företagna undersökningarna ådagalägga, att berörda årskostnad uppginge till omkring 3 miljoner kronor, varav inemot en tredjedel bestredes av kommunala skattemedel.

Den totala årskostnaden för läroböcker vid de allmänna läroverken beräknades år 1932 ha utgjort cirka 575,300 kronor och för de kommunala mellanskolorna cirka 113,200 kronor. Lades härtill årskostnaden vid samma tid för läroböcker i folkskolan, erhöles en sammanlagd årlig kostnadssumma för dessa tre grupper av skolformer av något över 4 miljoner kronor. Härtill komme kostnaderna för läroböcker i fortsättningskolor (lärjungeantalet år 1932: 45,536), högre folkskolor (lärjungeantalet år 1932: 2,438), privata läroverk (lärjungeantalet år 1932: 13,258), m. fl. undervisningsanstalter, varigenom den totala årliga kostnadssumman för läroböcker med sannolikhet snarare över- än understeg 5 miljoner kronor.

De sakkunniga hava med utgångspunkt från ovannämnda av skolöverstyrelsen upprättade läroböskförteckningar företagit en omfattande granskning av det nuvarande läroböskbeståndet, varvid förutsatts, att de läroböskförteckningar, som framkommit såsom resultat av granskningen, skola officiellt fastställas för att läggas till grund för läroböksutbyte och nyantagande av lärobok, sedan förteckningarna fullständigats intill den tidpunkt, då fastställelse kan komma att ske. För frågan om vilka slag av böcker, som av de sakkunniga upptagits till granskning, och för granskningsförfarandet hava de sakkunniga redogjort å sid. 29—37 i betänkandet. Härav inhämtas bland annat, att det vid granskningsarbetet visat sig svårt att beträffande vissa böcker avgöra sig för ett klart godkännande eller ett underkännande. De sakkunniga hade stannat för att i fråga om dessa mera tveksamma fall föreslå, att böckerna i fråga måtte få tills-

vidare och intill slutet av läsåret 1939—1940 användas vid de läroanstalter, där de nu förekomme, men ej nyantagas till användning vid någon annan läroanstalt. I de sakkunnigas förslag till läroboksförteckningar kallades dessa böcker för B-böcker, medan de fullt godkända kallades A-böcker.

Vidare framhålla de sakkunniga, att granskningen och bedömningen av de läroböcker, som för närvarande användas i praktiska mellanskolor, högre folkskolor och fortsättningsskolor med olika yrkesbetoning, hade givit till resultat, att de sakkunniga ej ansåge sig kunna föreslå särskild förteckning å godkända läroböcker för nämnda läroanstalter. Det hade nämligen befunnits, att läroboksbeståndet ännu ej i tillräcklig grad anpassat sig efter dessa skolformers verkliga behov. Det syntes därför tillsvidare vara nödvändigt, att deras läroboksfråga ordnades så, att efter framställning av läroanstalterna vederbörande myndighet bestämde, vilka läroböcker som skulle nyttjas, utan bundenhet av en officiell läroboksförteckning.

Statistiskt ställer sig resultatet av de sakkunnigas bedömning av läroboksbeståndet sålunda, att av 921 vid allmänna läroverk m. fl. under skolöverstyrelsens läroverksavdelning sorterande läroanstalter 213 icke godkäfts, medan omkring 620 betecknats som A-böcker och 87 som B-böcker. Av 389 vid folk- och fortsättningsskolor använda läroböcker hava 105 icke godkäfts, medan 239 betecknats som A-böcker och 45 som B-böcker.

Som kommentar till detta granskningsresultat hava de sakkunniga anført, bland annat, följande:

Icke mindre än ungefär en fjärdedel av de granskade böckerna hade alltså befunnits icke förtjäna att uppföras på förteckningen å godkända eller med visst förbehåll godkända böcker. De anmärkningar, som medfört detta underkännande av en så stor procent av böckerna, hade varit av mycket skiftande art. I regel hade det varit så, att ett underkännande motiverats genom anmärkningar från flera av de synpunkter, som de sakkunniga uppställt såsom norm för granskningen. Emellertid borde framhållas, att vad de allmänna läroverken vidkomme, en viktig anmärkningsgrund inom flera undervisningsämnen varit bristande överensstämmelse med de på senare tid ej oväsentligt förändrade kursplanerna. I ej så få fall hade denna anmärkning här kunnat vara den avgörande eller väsentligt avgörande grunden för underkännande.

De sakkunniga framhålla, att en central granskning av läroböcker även framdeles bör äga rum. Rörande uppgifterna för en läroboksgranskning hava de sakkunniga lämnat en omfattande utredning (sid. 39—71 i betänkandet), till vilken jag tillåter mig hänvisa. Endast de huvudsakliga slutsatser, till vilka de sakkunniga kommit, torde här böra i korthet angivas.

De sakkunniga ansåge, att granskningen av en *ny lärobok* borde grunda sig dels på en kvalitativ bedömning av denna för att utröna, om den lämpade sig för skolbruk, dels på en jämförelse mellan läroboken i fråga och dem, som redan användes inom skolorna för samma kurs, i syfte att fast-

ställa, huruvida den förra vore att anse som en väsentligen ny lärobok. Dock betonades, att avsikten icke vore, att läroböckerna borde få en i viss mån ensartad prägel, utan fastmer att de olika strömningar, som yppade sig på det pedagogiska området, måtte komma till sin rätt inom lärobokslitteraturen, försävvitt som de kännetecknades av vederhäftighet och framträdde i en värdig dräkt. De sakkunniga förutsatte, att böcker skulle kunna i vissa fall godkännas efter praktisk prövning vid vederbörande undervisningsanstalter.

En offentlig granskning av läroböckerna vore i hög grad påkallad med anledning av de ofta hörda klagomålen över att *nya läroboksupplagor* alltför ofta infördes. Det vore påfallande, att den offentliga kontroll av läroböckernas pris och kvalitet, som i regel torde ske vid deras första antagande till skolbruk, icke förekomme i fortsättningen. Under det att nya, förändrade upplagor utgäves, skedde ofta en successiv omdaning av en läroboks innehåll, disposition, stoffets gruppering, illustrationer o. s. v., vilken visserligen merendels finge antagas avse att göra boken mera ändamålsenlig ur undervisningens synpunkt, men som också i vissa fall kunde i det hela sänka bokens standard, även om vissa nyttiga förändringar gjordes. Behovet av en dylik granskning syntes vara desto mer påfallande, som å ena sidan läroböckerna i stor utsträckning ålades eleverna till inköp, och å andra sidan genom allmänna anstalter ett vidsträckt avsättningsområde härvid bereddes åt enskild förvärvsrörelse. Detta gällde givetvis jämväl beträffande läroböcker, vilka bestodes eleverna kostnadsfritt eller till nedsatt pris. Under åberopande av vad sålunda anförts och under särskilt framhållande av, att en omarbetad upplaga med avseende på elevernas omkostnader vore att betrakta som ny lärobok, funne de sakkunniga, att nya upplagor borde i särskild ordning granskas och godkännas för skolbruk.

De sakkunniga ansåge, att en granskning av *läroböckernas pris* i allmänhet borde ske vid godkännandet av nya läroböcker, att en granskning av nya upplagor ingalunda behövde vara förknippad med en dylik granskning av lärobokspriset i varje särskilt fall ävensom att en sådan prisprövning alltid måste ske med största varsamhet, detta i synnerhet då läroboksproduktionen skedde under inbördes konkurrens mellan olika förlag och författare.

En uppgift av stor vikt vore att *utmönstra föråldrade eller med hänsyn till kurserna olämpliga läroböcker*. Denna angelägenhet tillgodosåges emellertid icke på ett nöjaktigt sätt under nuvarande förhållanden. Varken skolöverstyrelsen, som vore den centrala, beslutande instansen för de högre skolornas del, eller ledningen för varje särskilt inspektionsområde, som inom folkskolan hade motsvarande uppgift, hade enligt nu gällande författningar befogenhet att på sitt verksamhetsfält taga initiativ till en reglering av läroboksbeståndet ur synpunkten av att en ändamålsenlig utmönstring av läroböcker skedde. Det hade på dessa grunder syntts de sakkunniga uppenbart, att särskilda anordningar borde träffas i ovanberörda syfte.

Anmärkas må, att de sakkunniga förutsatt, att även s. k. textböcker i moderna främmande språk — d. v. s. texter, som särskilt sammanställts och kommenterats för sprakundervisningens underlättande — vilka för närvarande icke äro föremål för skolöverstyrelsens antagningsförfarande, skulle bliva föremål för granskning. De sakkunniga hava över böcker av denna art upprättat förteckningar, dels över sådana, som förordats till antagande, dels ock över sådana, som förklarats mindre lämpliga för skolbruk.

Sammanfattningsvis uttala de sakkunniga, att det syntes vara påfallande, att en mera tillfyllestgörande kontroll av nya läroböckers kvalitet

och pris vore av behovet påkallad, samt att därutöver påkallades såväl en granskning av nya, förändrade upplagor, varvid uppmärksamhet även borde ägnas åt prissättningen, som en kontroll, vilken avsåge att utmönstra såsom föråldrade befunna läroböcker.

Beträffande frågan om läroboksgranskningens organisation anmärka de sakkunniga inledningsvis,

att ett sakligt samband existerade mellan de nyss anförda uppgifterna. Den prövning av en läroboks kvalitet och pris, som skedde vid dess första granskning, fullföljdes helt naturligt vid en senare granskning av ett förslag till ny, ändrad upplaga av läroboken i fråga, och som ett sista led i ett dylikt förfarande framstode en kontroll, som i sinom tid kunde leda till en utmönstring av läroboken. Det syntes också vara uppenbart, att detta inre, sakliga samband mellan de ifrågavarande granskningsuppgifterna borde föranleda, att de i varje särskilt fall omhänderhades av ett och samma organ. Ingendera av uppgifterna torde böra undantagas och administreras för sig.

De sakkunniga föreslå, att de läroböcker, som godkännas för undervisningen, skola upptagas å en särskild förteckning, vilken fastställles såsom normen för skolornas läroboksbestånd.

Det torde därvid böra tillses, att de läroböcker, vilka uppförts på listan såsom godkända, icke finge kvarstå, sedan de befunnits ej längre lämpa sig för undervisningen, antingen därför att de blivit föråldrade eller därför att de ej överensstämde med undervisningsplanerna. Särskilt borde de läroböcker utgöra föremål för kontroll, som på den av de sakkunniga redigerade förteckningen upptagits under rubriken »B-böcker». Om dessa icke, på grund av att de förbättrats och anpassats efter undervisningens krav, godkändes, utmönstrades de efter angiven tid helt från förteckningen. Frånsett »B-böcker» skulle förteckningen jämte huvudgruppen, »Godkända läroböcker», upptaga också en avdelning av läroböcker »till prövning». Självfallet vore, att det läroboksbestånd, som hänfördes »till prövning», å ena sidan förnyades i samband med den fortgående läroboksproduktionen och å andra sidan avlägsnades i samma mån som böckerna efter skedd prövning antingen överflyttades till gruppen av godkända läroböcker eller utgallrades eller slutligen inom en viss tid ännu icke kommit till användning vid någon skola. Den administration, som sålunda skedde av läroboksförteckningen, förknippades helt naturligt med den granskning av nya, omarbetade upplagor av läroböckerna och den utgallring av föråldrade sådana, varom ovan nämnts.

Den hittillsvarande proceduren, avseende antagning av läroböcker vid de högre skolorna, syntes de sakkunniga i det hela vara tillfredsställande, även om den ur vissa synpunkter påkallade modifikation och förbättring.

För närvarande prövades som bekant en ny lärobok, avsedd för den högre undervisningen, i två instanser, nämligen dels av ämneskonferensen vid den skola, som anhölle att få begagna densamma, dels av skolöverstyrelsen, vilken härvidlag vore beslutande myndighet. Härutinnan låge otvivelaktigt en verksam garanti för mångsidighet i bedömningen.

Hur insiktsfulla ämneskonferenserna än i många fall vore, inträffade det dock vid mindre skolor, att konferensen bestode av helt få, kanske en enda ämneslärare, och att oerfarna och icke så högt kvalificerade krafter inginge i densamma. Motiveringen för en framställning om ny lärobok kunde därför icke alltid utgöra en lika värdefull utgångspunkt vid överstyrelsens prövning. Förlagen torde icke alltid anlita särskild expertis för att bedöma manuskriptet till en lärobok, och när detta skedde, torde expert i regel utses för varje särskilt fall. Överstyrelsen kunde som ansvarig myndighet icke heller utgå ifrån, att den ingående kritik, som ägnades en lärobok i tidningar och tidskrifter, städse vore av i huvudsak objektiv och väsentlig beskaffenhet. Läroboks författarens namn kunde naturligtvis i flera fall lämna en viss ledning vid bokens bedömande, men erfarenheten hade visat, att även en förtjänt författares produktion stundom vore av ojämn art. I synnerhet förtjänade det ofta förekommande fall att beaktas, då läroboksförfattaren vore medlem av den ämneskonferens, som ingåve framställning om bokens antagande.

De sakkunniga fäste slutligen uppmärksamheten vid den administrativa ordning, i vilken skolöverstyrelsen fattade beslut i ifrågavarande samband. Det vore nämligen påfallande, att rörande en angelägenhet av den vikt, som obestriddligen kännetecknade godkännandet av läroböcker, inga speciella bestämmelser förelåge i överstyrelsens instruktion och ej heller torde förekomma i den arbetsordning, som årligen utfärdades inom överstyrelsen. Det låge i sakens natur, att handläggningen av hithörande ärenden ofta krävt en ingående saklig prövning och det vore tydligt, att denna prövning måste bli mera betungande, i samma mån som överstyrelsens ledamöter belastades med ännu flera löpande administrativa sysslor.

Vad de högre skolorna beträffade, funne de sakkunniga sålunda, att även om läroboksgranskningen fortfarande skulle begränsas till godkännandet av läroböcker, förfarandet härvid borde uttryckligen angivas i instruktionen för skolöverstyrelsen. Därjämte ifrågasatte de sakkunniga, huruvida icke en säkerligen välbehövlig minskning i överstyrelsens arbetsbörda skulle ernås, samtidigt som en offentlig garanti för en saklig prövning av nya läroböcker skulle åstadkommas, därest det föreskrevs, att jämväl ämnesexperter deltog i granskningsarbetet. Om, såsom ovan förordats, förfarandet vid nyantagning av lärobok angåves i överstyrelsens instruktion, borde slutligen jämväl stipuleras, att de motiv, som föranlett överstyrelsen att besluta om avslag eller bifall å framställning från en ämneskonferens, toges till protokollet och finge offentlig karaktär. För närvarande torde den praxis råda, att motiven angåves allenast vid avslag på sådan framställning.

Ovannämnda förslag har, framhålla de sakkunniga, framställts under förutsättningen, att inom vårt undervisningsväsen nu rådande anordningar beträffande antagning och utbyte av läroböcker för övrigt skulle bestå. De sakkunniga ha emellertid funnit sig föranlättna att förorda, att gällande bestämmelser i viss utsträckning förändras för både den högre och den lägre undervisnings del. Obestriddligt torde enligt de sakkunnigas mening vara, att den ökning av skolöverstyrelsens arbetsbörda, som skulle följa av den av de sakkunniga förordade läroboksgranskningen, vilken skulle omfatta även kontroll av nya upplagor, viss granskning av prissättningen ävensom utmönstring av föråldrade läroböcker, skulle bli högst avsevärd och påkalla särskilda anordningar av omfattande art. Vidare synes det de sak-

kunniga ej vara skäl att förknippa ett sådant granskningsförfarande, som de sakkunniga förordade, med det förfarande vid utbyte av läroböcker, som för närvarande brukas vid våra högre skolor.

De sakkunniga föreslå i stället, att läroboksgranskningen anförtros åt en för såväl den högre som den lägre undervisningen avsedd *central granskningsnämnd*. Som motiv för förslaget att låta denna nämnd omspanna hela undervisningsväsendet har anförts bland annat följande:

Folkskolan och dess överbyggnader utgjorde ju grundvalen för vår skolorganisation. Den utbildning, som meddelades eleverna i de lägre klasserna av den högre skolan, byggde till övervägande del på den grund, som folkskolan lagt. Denna fundamentala omständighet måste naturligtvis uppmärksammas jämväl vid godkännande av läroböcker, som avsåge ifrågasvarande undervisningsstadier av såväl den högre som lägre skolan. Det torde likaså mer, än som i allmänhet skedde, böra beaktas, att ej blott folkskolan utan även i stor utsträckning den del av den högre skolan, som med en allmän term plägade benämnas mellanskolan, hade till främsta uppgift att bereda eleverna för att direkt efter utträdet ur skolan fylla ett levnadskall eller att undergå speciell yrkesutbildning. Det vore endast ett jämförelsevis begränsat antal av eleverna, som från mellanskolan överginge till gymnasiet. Också i detta avseende framträdde en viss gemenskap, som alltmör gjorde sig gällande, mellan folkskolan och den s. k. högre skolan, och det torde vara ett naturligt önskemål, att denna gemenskap, där så påkallades, beaktades också i läroboksfrågan. Den högre och den lägre skolan borde ej heller i detta avseende framträda såsom slutna enheter gentemot varandra. Sålunda hade det vid de sakkunnigas granskning i vissa fall visat sig, att läroböcker, som varit avsedda för folkskolan, jämväl lämpat sig att ingå i den högre skolans läroboksbestånd och i enlighet därmed uppförts på läroboksförteckningen.

Den gemenskap mellan högre och lägre skolor i fråga om granskningsförfarandet, som sålunda förordades, motiverades också av det sätt, varpå läroboksmaterialet i allmänhet ställdes till skolornas förfogande. Detta skedde genom privata förlag, som producerade läroböcker både för läroverk och folkskola. Det hade därför syntts vara påkallat, att denna läroboksproduktion bleve föremål för en i vissa avseenden samfällid granskning för hela vårt undervisningsväsende, motiverad av att mycket betydande summor årligen utgaves för detta ändamål såväl från målsmännens sida som av allmänna medel.

I fråga om *granskningsnämndens sammansättning* framlägga de sakkunniga följande förslag:

Granskningsnämnden består av fem medlemmar. Fyra av dessa jämte suppleanter, förslagsvis tre stycken, utses av Kungl. Maj:t för en tid av fyra år, varvid en medlem förordnas att tillika vara nämndens ordförande. Såsom femte medlem av nämnden inträder, allteftersom nämnden handlägger läroboksärenden av olika beskaffenhet, en ledamot av skolöverstyrelsen, vilken överstyrelsen därtill förordnar. De medlemmar, som tillsättas av Kungl. Maj:t, utses enligt sådana grunder, att ordföranden företräder det allmänna och offentliga intresse, som är förenat med läroboksfrågan, medan de övriga tre medlemmarna äro aktivt verksamma pedagoger, vilka kunna anses företräda gymnasiet, mellanskolan och folkskolan. Då nämnden tillsättes, utses två av dess skolrepresentanter för två år. I övrigt för-

ordnas de av Kungl. Maj:t utsedda medlemmarna för fyra år. En sekreterare anställs hos nämnden och förordnas för en tid av ett år. Nämnden förfogar över experter (speciellt sakkunniga), som efter förslag av nämnden utses av Kungl. Maj:t. Experterna äro dels en sakkunnig rörande tryckeri- och förlagsärenden, dels ämnesexperter. I fråga om godkännande av en lärobok anlitas en eller två experter, allt efter tillgången på expertis inom nämnden. För öfrigt anlitas experter enligt nämndens omprövning.

För granskning av kristendomsböcker, vilka för öfrigt skulle granskas i enahanda ordning som andra läroböcker, bör dock, förutom de två av Kungl. Maj:t utsedda ämnesexperterna, vilka få antagas komma att representera såväl pedagogisk som teologisk sakkunskap, finnas en sakkunnig prästman, representerande de ifrågakommande rent kyrkliga intressena. Denne skulle lämpligen för viss tid utses av ärkebiskopen att såsom expert biträda nämnden vid ifrågavarande granskningsarbete.

Kostnaderna för nämnden hava av de sakkunniga beräknats på följande sätt:

Det torde vara lämpligast, att ersättningarna till de av Kungl. Maj:t utsedda medlemmarna och till sekreteraren bestämdes att utgå med fasta årliga arvoden. De sakkunniga hade räknat med, att nämndens utgifter, exklusive ersättningar till suppleanterna och experterna, skulle kunna begränsas till följande belopp:

Arvode till ordföranden	kronor 3,000:—
Arvoden till 3 av Kungl. Maj:t utsedda ledamöter	» 4,500:—
Arvode till sekreteraren	» 2,400:—
Anslag till expenser, förslagsvis	» 300:—
Summa kronor 10,200:—	

Som ersättning till suppleant, vid de tillfällen sådan måste anlitas, samt för experternas granskningsarbete lämpligen syntes böra utgå i form av dagarvoden efter samma grunder, som i allmänhet gälla beträffande sakkunniga, vilka för utredning av viss fråga tillkallats jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande, komme den sammanlagda årliga kostnaden härför med säkerhet icke att överstiga 5,000 kronor.

Anslaget till expenser hade beräknats under förutsättning av att tjänstelokal ställdes till nämndens förfogande och tjänstebrevsrätt tillerkändes densamma.

Beträffande *nämndens verksamhet och arbetsuppgifter* har anförts följande:

Till grund för nämndens verksamhet skulle ligga de av Kungl. Maj:t fastställda läroboksförteckningarna. Även i fortsättningen skulle gälla, att endast läroböcker, som upptoges på förteckningarna, finge användas till regelmässigt skolbruk.

Föremål för nämndens granskning vore läroböcker, avsedda att godkännas för skolbruk, nya (omarbetade) upplagor av godkända läroböcker samt läroböcker, som ifrågasattes vara föräldrade eller eljest icke längre brukbara inom undervisningen. Jämväl kristendomsböcker upptoges till granskning. S. k. arbetsböcker uppmärksammades särskilt i syfte att få till stånd en inventering av vid undervisningen nyttjade arbetsböcker och en prövning av i vilken utsträckning dessa måtte kunna åläggas eleverna till inköp;

likaså läroboksbeståndet vid praktiska mellanskolor, högre folkskolor och fortsättningskolor med olika yrkesbetoning.

Vid granskning av nya läroböcker, avsedda att godkännas för skolbruk, företeddes böckerna antingen i färdigställt skick eller i tryckkorrektur, det senare för att bereda vidgade möjligheter för det pedagogiska initiativet att komma till sin rätt inom läroboksproduktionen ävensom för att befrämja den fria konkurrensen på detta område. I sistnämnda fall avgäves summariskt utlåtande och definitiv prövning skedde först, när boken i fråga företetts i färdigställt skick. I samtliga fall rörande godkännande av ny lärobok, som komme under nämndens bedömning, skulle nämnden, när den efter verkställd utredning fattat sitt beslut, underställa ärendet Kungl. Maj:ts avgörande. Kungl. Maj:t fastställde således på nämndens framställning en läroboks godkännande för skolbruk (upptagande på läroboks-förteckning). Läroböckerna upptoges på förteckningen antingen utan förbehåll eller »till prövning». Det skulle givetvis åligga nämnden att efter prövningstidens slut upptaga och underställa Kungl. Maj:ts bedömande fråga om godkännande utan förbehåll av en »till prövning» hänvisad lärobok.

Beträffande granskning av »läroboksupplagor» vore att märka, att en lärobok skulle användas i det skick, vari den blivit godkänd. Förändrades läroboken i något avseende, skulle den i sitt nya skick underställas nämndens granskning, innan den sålunda användes vid undervisningen. Läroboken kunde därvid insändas till nämnden antingen i sin godkända upplaga, i korrektur eller i färdigställt skick, varvid noggranna, med hänvisningar försedda uppgifter meddelades på de ändringar, som föresloges eller vidtagits. Inom granskningsnämnden prövades, huruvida en utgåva av läroboken med angiven förändring av densamma borde betraktas som ny, omarbetad upplaga. Avgörande vore härvid frågan, om utgåvan läte sig bruka vid undervisningen i en klassavdelning jämte den förra utgåvan av läroboken. Om de förändringar, som föresloges till införande i läroboken eller som införts i densamma, icke vore av väsentlig natur, men likväl kunde föranleda svårigheter vid samtidigt bruk av båda utgåvorna inom en klassavdelning, syntes det kunna ifrågasättas, huruvida såsom villkor för att antaga den nya utgåvan för skolbruk måtte uppställas, att särskilt tryckt uppgift på de viktiga förändringarna ställdes till undervisningens förfogande. Medgäve nämnden, att de förändringar, som föreslagits, infördes i läroboken, utan att denna för den skull skulle anses såsom ny upplaga, skulle läroboken i sålunda färdigställt skick företes för nämnden, innan den av denna medgäves till skolbruk. Funne nämnden, att en ny omarbetad (eller utökad) upplaga av en lärobok föreläge, betraktades denna såsom ny lärobok och skulle såsom sådan granskas. Därest förslaget till ny omarbetad upplaga föreläge i korrektur eller i förut godkänd upplaga med sådana noggranna uppgifter, som ovan sagts, avgäve nämnden summariskt utlåtande rörande läroboken, och definitiv prövning skedde först, sedan ifrågavarande upplaga företetts i färdigställt skick. För samtliga nu nämnda fall av nya utgåvor med viktiga förändringar (alltså ej rena nytryck, som finge utgivas enligt vederbörande förlags gottfinnande) gällde, att, därest de av nämnden förordnades till skolbruk, nämnden gjorde framställning hos Kungl. Maj:t om utgåvans uppförande på läroboks-förteckningen. Då nämnden vore ett rådgivande organ under Kungl. Maj:t utan administrativ myndighets karaktär, kunde besvärsmätt ej medgivas över nämndens beslut

att ej hos Kungl. Maj:t förorda godkännande av en ny omarbetad upplaga. Vederbörande rättsägare vore dock obetaget att själv hos Kungl. Maj:t anhålla om upplagans godkännande som lärobok. Det förutsattes, att Kungl. Maj:t remitterade sistnämnda ansökning till nämnden för yttrande, som då finge tillfälle att motivera sin åtgärd att refusera upplagan för skolbruk.

Utgåva av förut icke godkänd lärobok behandlades naturligtvis som ny lärobok.

En lärobok uteslötes från läroboksförteckningen genom beslut av Kungl. Maj:t på framställning av nämnden.

De sakkunniga anföra, att nämnden — i överensstämmelse med de uppgifter, som tillerkändes densamma, borde inför målsmännen och den allmänna opinionen framstå som en garanti för att de betydande ekonomiska värden, vilka toges i anspråk för inköp av läroböcker, lände till vederbörligt gagn.

Utgångspunkten vore härvid, att det vore stat och kommun, som genom undervisningsväsendet möjliggjorde avsättningen av läroböckerna, att eleverna av skolan ålades inköp av läroböcker, att stora belopp årligen utbetalades av kommunala skattemedel för detta ändamål och att skolgången, vad folkskolan anginge, vore obligatorisk för barnen. De sakkunniga ansåge, att en central granskningsnämnd, som vore sammansatt av kända personer och i sitt arbete anlidade namngivna experter och som verkade i offentliga former, härutinnan hade en viktig uppgift att fylla. Den stundom irriterade uppmärksamhet, vilken under senare tid med allt större styrka ägnats åt läroboksfrågan, syntes utgöra ett ytterligare motiv att skapa ett särskilt organ att handlägga vidkommande ärenden. Visserligen hade det gjorts gällande, att de i och för sig ytterst ansenliga belopp, som årligen utgaves för läroböcker, icke i verkligheten utgjorde någon avsevärd börda, då de fördelades mellan ett betydande antal målsmän. En annan synpunkt hade även betonats, nämligen att då de offentliga undervisningsanstalterna ställdes till elevernas förfogande mot obetydliga eller inga avgifter, ja, undervisningsmateriel och även läroböcker i stor utsträckning gratis överlämnades till eleverna, de omkostnader, som förorsakades dem av läroboksinköp, icke kunde anses vara alltför stora. De sakkunniga påpekade emellertid, att dylika invändningar under inga förhållanden träffade förslaget om, att en effektiv, offentlig granskning anordnades för att förebygga, att mindre kvalificerade eller annars olämpliga läroböcker godkändes för skolbruk, att nya läroboksupplagor utgaves onödigtvis eller att föråldrade läroböcker bibehölles. I den mån som en sålunda anordnad granskning jämväl medförde minskade lärobokspriser, torde ingen anmärkning med fog kunna framställas. Vad återigen beträffade de allmänna invändningar mot att anordna en lärobokskontroll, vilka ovan berörts, vore i varje fall det totala belopp, som årligen utgaves för inköp av läroböcker, så stort, att det i och för sig motiverade, att en offentlig kontroll förefunnnes på detta område. Målsmännens utgifter kunde vidare, individuellt betraktade, måhända icke i allmänhet förefalla att vara oskäligen. Men hänsyn borde förvisso även tagas till de utgifter, som den obligatoriska skolplikten under alla omständigheter förorsakade föga bemedlade målsmän. Det förtjänade även betonas, att vår högre skola i mycket stor utsträckning besöktes av barn, vilkas underhåll under skoltiden utgjorde en betydande

börda för deras målsmän. Utgifterna för läroböcker vore därvidlag att anse såsom gränsbelopp, som ofta bleve mycket kännbara och borde vara mycket väl motiverade. Den i och för sig vällovliga ambitionen att bereda barnen bästa möjliga utbildning föranledde vidare i många fall, att målsmännen, när ej offentliga skolor stode till buds, låte sina barn besöka enskilda dylika, och detta även när målsmännens ekonomiska villkor vore knappa. De sakkunniga, som funne, att den av privata läroboksförlag bedrivna bokproduktionen vore ägnad att i konkurrensens form väl tjäna sitt ändamål, ville dock påpeka, att just de omkostnader, som av offentliga medel gjordes för att förbilliga undervisningen, syntes motivera, att en viss kontroll utövades på att jämväl lärobokspriserna vore skäliga. Detta syntes också påkallas av, att skattemedel i stor utsträckning brukades för att gratis ställa läroböcker till elevernas förfogande. Därvid vore den omständigheten att beakta, att kommunalskattemedel toges i anspråk, vilka med olika tyngd åvilade skattebetalarna. Överhuvud taget torde böra erinras om, att såväl den obligatoriska skolan, i vilken lärjunge åtnjöte undervisning utan avgift, som även de högre statliga och kommunala läroanstalter, där de avgifter, som utginge, under inga omständigheter kunde täcka omkostnaderna för anstalterna, dock helt och hållet eller i avsevärd grad bekostades av skattemedel. Jämväl dessa underhållskostnader utkrävdes sålunda av målsmännen.

Å sid. 88—114 i betänkandet hava framlagts ingående förslag rörande sättet för antagning av nya läroböcker vid olika slag av läroanstalter. Därvid har förutsatts, att nu i ämnet för de högre skolorna gällande bestämmelser skola i princip gälla även i fortsättningen, dock att föreskrift skall meddelas, att den av de sakkunniga förordade officiella förteckningen på godkända läroböcker skall ligga till grund för läroboksutbyte *samt att* antagningen av läroböcker vid statsunderstödda privata skolor hädanefter skulle ske på samma sätt som vid övriga högre skolor.

För att mildra olägenheterna av de läroboksbyten, som i vissa fall framtvingas, då en lärjunge övergår från en läroanstalt till en annan, och för att tillgodose önskemålet om att syskon inom samma familj i så stor utsträckning som möjligt bliva i tillfälle att använda samma läroböcker för samma lärokurser hava förslag framlagts om åtgärder för att såväl för den högre som för den lägre skolan inom vissa områden, s. k. lokala enheter, åvägabringa läroboksgemenskap. Beträffande folk- och fortsättningsskolorna skulle de lokala enheterna utgöras av de statliga inspektionsområdena, eller — beträffande de städer, som äro undandragna statlig inspektion — av nämnda städer. Inom förstnämnda lokala enheter skulle finnas en av lärarkårerna inom vederbörande område vald läroboksnämnd, som skulle tillsammans med vederbörande folkskolinspektör handlägga ärenden rörande antagning av läroböcker för folk- och fortsättningsskolan. Kostnaderna för dessa åtgärder skulle allenast utgöras av rese- och traktamentsersättningar för ledamöterna av nyssnämnda läroboksnämnder. Dessa kostnader hava beräknats till 7,000 kronor för år. Beträffande de närmare detaljerna av de sakkunnigas ifrågavarande förslag hänvisas till betänkandet.

En av de sakkunniga, rektorn Sefve, har i särskilt yttrande (sid. 133—154 i betänkandet) på närmare angivna skäl förklarat sig ej kunna ansluta sig till det av de sakkunnigas majoritet framförda förslaget om inrättandet av en central granskningsnämnd utan anse, att det nuvarande granskningsförfarandet borde i fråga om läroverken i huvudsak bibehållas samt för folkskolornas del utbyggas med de av de sakkunniga föreslagna särskilda nämnderna, vilka skulle omhänderha ej blott antagning utan även granskning av folkskolornas läroböcker. De inspekterande myndigheterna, skolöverstyrelse och folkskolinspektörer, skulle, när ett eventuellt mindre gott undervisningsresultat kunde antagas bero på användningen av en föråldrad eller eljest olämplig lärobok, anmoda vederbörande att taga ett läroboksbyte under omprövning. I avsikt att minska benägenheten att utgiva omarbetade upplagor föreslår reservanten, att, såsom för övrigt redan nu påbjudits av skolöverstyrelsen i fråga om läroverken, den nya upplagan, om den ej kunde användas tillsammans med den gamla, behandlades såsom ny lärobok.

Sefve har beträffande den av majoriteten föreslagna granskningsnämndens förhållande till skolöverstyrelsen och beträffande kostnadsberäkningarna anført följande:

När 1927 års skolsakkunniga av särskilda skäl föreslogo en läroboksgranskning, tänkte de sig denna ombesörjd av skolöverstyrelsen. Detta förefölle även mest naturligt. När skolöverstyrelsen inrättades, avsågs att därigenom åstadkomma en enhetlig ledning av vårt lands skolväsen. Genom de sakkunnigas förslag skulle vi åter få en uppdelning av skolärendena på olika myndigheter, i det att granskningen av skolans kanske viktigaste undervisningsmedel skulle anförtros en från skolans ledning för övrigt fristående institution. En myndighet skulle godkänna själva boken, en annan godkänna dess införande vid skolorna. Visserligen skulle en viss förbindelse upprätthållas mellan de båda myndigheterna genom att ett medlemskap av nämnden skulle reserveras för ledamot av överstyrelsen. Men under det att nämndens övriga ledamöter skulle var och en under sin valperiod vara ständiga, skulle överstyrelsens representanter alltefter ärendets art skiftas, och folkskolinspektörerna skulle ej alls representeras. När nu nämnden enligt förslaget skulle få sig anförtrödda uppgifter, som i mycket hög grad förutsatte kontakt med undervisningen vid ett stort antal skolor, vore det svårt att förstå, varför de myndigheter, som just i dessa avseenden hade de bästa förutsättningarna, skulle antingen blott sporadiskt representeras eller helt uteslutas.

De sakkunniga antydde, att skolöverstyrelsens bristande tid och stora arbetsbelastning skulle omöjliggöra dess handhavande av denna uppgift. Ifrågasätts kunde dock, om ej tidsbesparingen med den föreslagna anordningen skulle bli ganska illusorisk. Det skulle säkerligen för överstyrelsens ledamöter bli ganska tidskrävande att deltaga i granskningsarbetet. De skulle härvid ej kunna vare sig disponera över sin tid eller ordna sitt arbete så rationellt, som om de kunde själva på egen ämbetslokal leda arbetet. Om det blott vore överstyrelsens arbetsbörda, som skulle nödvändiggöra läroboksärendenas förläggande till särskild myndighet, vore det ju bättre, om

man i stället sökte lätta på denna börda. Det vore ju en anslagsfråga. För att enligt reservantens linjer ordna en ändamålsenlig granskning behövdes blott en bråkdel av de kostnader, som den föreslagna nämnden skulle föra med sig. Såväl själva granskningsnämnden som de för varje bok anlidade experterna måste ju erhålla arvoden. Med en granskning lagd efter i huvudsak nuvarande linjer skulle man endast behöva experter i tvivelaktiga fall. I regel kunde man fullt lita på de underordnade myndigheternas, d. v. s. ämneskonferensernas och folkskolenämndernas, granskning.

En granskningsnämnd måste givetvis draga avsevärda kostnader, vilka skulle utgå för ett arbete, som för närvarande utfördes i det närmaste kostnadsfritt. De sakkunnigas majoritet beräknade de årliga kostnaderna till omkring 15,000 kronor, av vilka 7,500 kronor skulle utgöras av arvoden till ordföranden och tre ledamöter, och utginge ifrån att tjänstelokal ställdes till nämndens förfogande och tjänstebrevsrätt tillerkändes densamma. Skolöverstyrelsens representant beräknades sköta sitt arbete utan särskild ersättning.

Det framginge ej av majoritetens beräkningar, huruvida medlemmarna skulle själva avlöna sina vikarier, i den mån sådana behövde anlitas, eller om dessa skulle ersättas av statsmedel. I förra fallet bleve medlemmarnas arbete mycket dåligt avlönat, i det senare komme nämndens kostnader att avsevärt ökas utöver vad de sakkunnigas majoritet beräknat. Man kunde ej gärna våga hoppas, att medlemmarna skulle kunna medhinna sina arbetsuppgifter i nämnden och deltaga i nämndens sammanträden utan att erhålla viss ledighet från sina ordinarie tjänster. I varje fall måste avsevärd tid beräknas för sammanträden. Antingen hölles de på ordinarie tjänstetid, i vilket fall de av Kungl. Maj:t utsedda medlemmarna måste ha ledighet från sina tjänster, eller hölles de på kvällarna. I detta senare fall kunde man ej gärna beräkna, att skolöverstyrelsens representanter skulle på fritid ställa sig till förfogande utan särskild ersättning. Hur man än tänkte sig anordnandet av nämndens arbete, måste således avsevärt större kostnader påräknas än de av de sakkunnigas majoritet kalkylerade.

5. Myndigheterna.

Skolöverstyrelsen har, efter att hava yttrat sig om den av de sakkunniga verkställda granskningen av det nuvarande läroboksbeståndet, anfört bland annat följande:

Överstyrelsen hade intet att erinra mot de sakkunnigas förslag, att skolornas val av läroböcker bundes vid officiellt fastställda läroboksförteckningar. I huvudsak kunde överstyrelsen instämma med sakkunniga, då de uttalade, att ett behov av en central läroboksgranskning förelåge. Vad de högre skolorna beträffade, innebure en central läroboksgranskning icke införandet av något nytt. Vad folkskolorna anginge, förefunnes däremot ingen centralt anordnad läroboksgranskning. Ansvar för att lämpliga läroböcker komme till användning vilade härvidlag ytterst på vederbörande folkskolinspektörer. Att de nuvarande bestämmelserna, för så vitt möjligheten att välja läroböcker icke på något sätt begränsades, kunde i tillämpningen leda till en betydande oenhetlighet inom det i riket i dess helhet nyttjade läroboksbeståndet för folk- och fortsättningsskolor, torde icke kunna förnekas. Svårigheten för en folkskolinspektör att vid sidan av sina övriga åligganden finna tillräcklig tid för en ingående läroboksgranskning

och omöjligheten för honom att beträffande alla ämnen och alla stadier fullt behärska lärobokslitteraturen vore därjämte omständigheter, vilka avgjort talade för att det huvudsakliga ansvaret för läroboksgranskningen avlyftades från inspektörerna. Av statens 52 folkskolinspektörer hade 37 i avgivna yttranden över betänkandet uttalat sig för anordnande i en eller annan form av en central läroboksgranskning, och 4 av de 6 kommunala inspektörerna gäve uttryck åt samma mening. Även Sveriges allmänna folkskolläraryöfningens styrelse önskade en centralisering av läroboksgranskningen.

Skolöverstyrelsen har, såsom av dess yttrande närmare framgår, i huvudsak anslutit sig till de sakkunnigas förslag beträffande läroboksgranskningens uppgifter. Av överstyrelsens uttalanden härutinnan torde här allenast böra anföras vad överstyrelsen yttrar om förslaget, i vad det avser prövning av lärobokspriset i samband med upplagegranskning och utmönstring av läroböcker:

En av läroverkskollegiet i Hudiksvall gjord observation, att den fria konkurrensen icke hade samma betydelse som prisreglerande faktor på läroboksmarknaden som på den allmänna varumarknaden, vore obestridligen riktig. Skillnaden betingades därav, att det på läroboksmarknaden icke vore avnämaren själf, som fritt valde vara. Med hänsyn härtill framstode det som en angelägen uppgift för läroboksgranskningen att taga sikte även på frågan om prissättningen å läroböckerna.

Vid den granskning, som överstyrelsen hade att verkställa beträffande de vid den högre skolundervisningen använda läroböckerna, hade frågan om läroböckernas pris ägnats icke ringa uppmärksamhet. I flera fall hade överstyrelsen genom direkt hänvändelse till vederbörande förlag utverkat prissänkningar, och vid flera tillfällen hade ombyte av lärobok eller införande av ny lärobok vägrats endast eller huvudsakligen av hänsyn till den föreslagna bokens pris. Överstyrelsen vore sålunda av den uppfattningen, att en centralt anordnad läroboksgranskning både borde och kunde utöva ett icke oväsentligt inflytande på prissättningen.

Däremot kunde överstyrelsen icke följa de sakkunniga, då de menade, att en granskning av läroböckerna ur synpunkten av prissättningen ovillkorligen förutsatte överblick över hela läroboksmarknaden och kännedom om de olika förlagen. Att vid granskningen av priset på en lärobok låta vederbörande förlags affärsställning eller frågan om bokens spridning utöva ett bestämmande inflytande torde knappast vara lämpligt eller ens möjligt. Om detta låte sig göra och priset på en bok, som utginge från ett förlag, vilket på sin läroboksproduktion haft god vinst, sålunda pressades ned under prisen på motsvarande läroböcker, utgivna å andra förlag, så bleve den sannolika följden härav, att den billigare boken så småningom utträngde de övriga böckerna. På så sätt skulle granskningen kunna komma att medverka till att ett förlag eller en trust till sist i realiteten erhöile monopolställning på läroboksmarknaden. Men ett ingripande i prissättningen, vilket toge rättvis hänsyn till de olika förlagens vinstmöjligheter, torde icke heller vara möjligt. Ett centralt granskningsorgan kunde nämligen, hur det än sammansattes, säkerligen aldrig komma att besitta vare sig den erforderliga överblicken över läroboksmarknaden eller den nödvändiga kännedomen om de olika förlagen. En expert rörande förlagsärenden, vilken å ena sidan

intoge en obunden och objektiv ställning till varje läroboksförlag och å andra sidan ägde ingående kännedom om alla dessa förlag, torde icke kunna uppbibras.

Att kunna erhålla uppgifter om ett förlags vinst på läroböcker i det hela, tillräckliga för bedömandet av skäligheten av ett lägre pris på viss lärobok från detta förlag än på en lärobok av motsvarande kvalitet och omfång från ett annat förlag, syntes sålunda uteslutet. Frågan om en läroboks pris måste enligt överstyrelsens uppfattning bedömas huvudsakligen med hänsyn till bokens beskaffenhet under jämförelse med prisen på andra förefintliga läroböcker, avsedda för samma eller liknande ändamål.

Överstyrelsen vore ense med de sakkunniga om att särskilda åtgärder vore erforderliga för utmönstring av läroböcker. Hittillsvarande förhållanden hade i detta avseende icke varit tillfredsställande.

Överstyrelsen kunde emellertid icke finna, att av detta skäl en oavslutad fortsäende granskning ovillkorligen måste anordnas. De sakkunniga framhölle, att den utmönstring av läroböcker, som nu företagits, skett vid uppgörandet av förteckningar å läroböcker, vilka godkänts för undervisningens olika grenar, samt att den överblick över det totala läroboksbeståndet, som vunnos på grundval av dylika förteckningar, syntes utgöra förutsättningen för en jämförande prövning av läroböckerna, deras olika kvalitet och användbarhet. Det låge då närmast till hands att tänka sig utmönstringen företagen i samband med en med vissa års mellanrum företagen förnyad genomgång och granskning av de gällande förteckningarna. En dylik förnyad revision av läroboksbeståndet skulle givetvis icke få den omfattning eller bliva lika tidskrävande och mödosam som den nu verkställda, då den ju vore begränsad till de å förteckningarna upptagna läroböckerna. Om, såsom de sakkunniga i annat sammanhang föresloge, en fristående central granskningsnämnd skulle inrättas och få sig förelagd bland annat uppgiften att utmönstra föräldrade läroböcker, så torde nämnden knappast kunna fullgöra denna uppgift på annat sätt än så, att nämnden med vissa tiders mellanrum företoge en särskild granskning av större eller mindre delar av läroboksbeståndet. Men sådana revisioner kunde uppenbarligen anordnas utan att en särskild, ständigt bestående organisation upprättades. Överstyrelsen, som av skäl, vilka i det följande komme att framläggas, ansåge sig böra avstyrka inrättandet av en särskild granskningsnämnd, ville för sin del föreslå, att frågan om utmönstrande av föräldrade läroböcker löstes på så sätt, att en allmän revision av de gällande läroboksförteckningarna anordnades vart femte år. Skolöverstyrelsen skulle äga skyldighet att före tidpunkten för en sådan revision hos Kungl. Maj:t hemställa om dess anordnande, varefter Kungl. Maj:t förordnade förslagsvis tre lämpliga granskningsmän att utföra densamma. Dessa skulle sedan föreslå ämnesexperter, vilka förordnades att biträda vid granskningen. För användningen av böcker, som komme att utmönstras, skulle erforderlig övergångstid medgivas, och de nya läroboksförteckningar, vilka framginge såsom resultat av revisionen, skulle av Kungl. Maj:t fastställas.

I fråga om läroboksgranskningens organisation anför överstyrelsen i huvudsak följande:

Det hade framhållits, att kravet på en mera ingående läroboksgranskning skulle, om den förlades till skolöverstyrelsen, väsentligt öka överstyrelsens redan förut alltför tunga arbetsbörda. Än mer skulle detta bliva fallet, om sakkunnigas förslag om en viss i s. k. lokala enheter anordnad läroboksgemenskap skulle förverkligas.

Det vore utan tvivel riktigt, att överstyrelsens arbetsbörda under årens lopp ökats därhän, att en ytterligare belastning syntes omöjlig, om antalet ledamöter icke utökades. Detta hade överstyrelsen tidigare vid flera tillfällen framhållit. En följd av arbetsförhållandena inom överstyrelsen hade blivit, att överstyrelsens inspektionsverksamhet i hög grad inskränkts, varigenom överstyrelsens ledamöter i väsentlig mån berövats möjligheten att bibehålla önskvärd kontakt med den pedagogiska verksamheten vid skolorna. Men av de i egentlig mening pedagogiska uppgifter, som ålåg överstyrelsens läroverksavdelning, vore läroboksgranskningen en av de viktigaste. Om överstyrelsens arbetsbörda skulle lättas, borde detta därför icke ske genom att denna uppgift fräntoges överstyrelsen. Däremot vore det nödvändigt, att tillräckligt anslag för anlitande av expertis ställdes till överstyrelsens förfogande, om läroboksgranskningen skulle erhålla önskvärd grundlighet och allsidighet utan att överstyrelsens ledamöter betungades med ökat arbete.

I stället för att den nu beträffande de högre skolorna förekommande läroboksgranskningen verkställdes endast i samband med behandlingen av förslag om böckernas införande vid skolorna, skulle den av granskningsnämnden utförda granskningen vara en förhandsgranskning. Granskningen i denna nya form måste beräknas erhålla så väsentligt ökad omfattning, att den svårligen skulle kunna handhavas av överstyrelsen. Det vore då av betydelse att se till, vilka skälen vore för införande av förhandsgranskningen. Dessa syntes vara i huvudsak två. Dels hade det befunnits önskvärt att skapa möjlighet för en granskning av läroböcker i korrektur, dels krävde kontrollen över de nya upplagorna en förhandsprocedur. De sakkunniga menade, att korrekturgranskningen skulle vidga möjligheterna för det pedagogiska initiativet att komma till sin rätt inom läroboksproduktionen. Genom densamma skulle också den fria konkurrensen på området befrämjas. Överstyrelsen kunde icke finna dessa skäl äga sådan tyngd, att de motvägde förhandsgranskningens olägenheter, vilka överstyrelsen funne betydande. Däremot vore överstyrelsen ense med de sakkunniga därom, att kontrollen över nya upplagor krävde en granskning, redan innan de ifrågasatta förändringarna av de gamla upplagorna slutligt bestämdes. Men en dylik jämförande granskning, anordnad ungefär så som de sakkunniga föreslagit, torde icke behöva bli mera omfattande än att den borde kunna verkställas av överstyrelsen under biträde av experter.

Det ålåg överstyrelsen att övervaka arbetet vid skolorna och att uppmärksamt följa företeelserna på undervisningens område. I mycket väsentliga avseenden vore läroböckerna bestämmande för undervisningens läggning, och i lärobokslitteraturen gäve sig den pedagogiska utvecklingen på ett särskilt sätt tillkänna. Att avkoppla överstyrelsen från befattningen med läroboksgranskningen vore därför att ställa överstyrelsen på sidan om en av det pedagogiska arbetets mest centrala uppgifter. En sådan åtgärd borde icke vidtagas utan mycket starkt tvingande skäl.

Det kunde visserligen sägas, att då överstyrelsen fortfarande beträffande de högre skolorna skulle besluta i fråga om läroböckers antagning och då bedömandet av dithörande frågor måste kräva noggrann kännedom om lärobokslitteraturen, så skulle överstyrelsens ledamöter i varje fall få bestämd anledning att sätta sig in i denna litteratur. Men överstyrelsen skulle dock helt sakna möjlighet att utöva inflytande på utvecklingen inom området. Och i den mån nyss anförda tankegång vore riktig, så innebure skil-

jandet av granskningsförfarandet från antagningsförfarandet i det hela en ökning av det arbete och sålunda också av de kostnader, som befattningen med läroböckerna ålade det allmänna.

En tungt vägande invändning mot den föreslagna anordningen för läroböckernas granskning gällde de kostnader, vilka bleve förbundna med densamma. Det kunde nämligen med rätt stor säkerhet förutses, att granskningsnämndens verksamhet skulle komma att erhålla en betydande och så småningom växande omfattning. Varje förlag eller författare, som utgivit eller ämnade utgiva en lärobok, helt eller delvis avsedd för skolbruk, skulle äga rätt att begära bokens granskning. Det vore att märka, att den granskning, som här ifrågasattes, skulle verkställas oberoende av om boken föreslagits till införande vid någon läroanstalt. Detta vore en nödvändig följd därav, att granskningen skulle kunna verkställas, även innan boken färdigtryckts och utgivits. Utan tvivel skulle denna anordning komma att medföra, att granskningsarbetet bleve väsentligt mera omfattande än vad som med ledning av antalet av de vid skolorna nu använda läroböckerna kunde beräknas. Frånsett den omständigheten, att det väl kunde tänkas, att en för någon av här ifrågavarande skolformer avsedd lärobok aldrig ifrågasattes till införande, borde man i detta sammanhang fästa uppmärksamheten därvid, att böcker utgaves, vilkas huvudsyfte vore att tjäna undervisningen i andra läroanstalter än de här berörda eller som närmast vore avsedda för studiecirkel eller självstudier, men som dock kunde tänkas komma till användning även vid sådana skolor, där endast efter vederbörlig granskning godkända böcker finge brukas. Även i fall, då utsikterna för godkännande vore skäligen små, torde vederbörande förläggare säkerligen icke underlåta att begära den kostnadsfria granskningen. Skulle en sådan bok icke komma att godkännas, så kunde förlaget sannolikt dock räkna med vinsten av att i expertutlåtandena finna ett eller annat fördelaktigt omdöme om boken, vilket väl kunde utnyttjas i reklamen. Slutligen kunde man icke bortse från sannolikheten av att en i korrektur granskad lärobok, mot vilken invändningar gjordes vid granskningen, skulle komma att omarbetas med ledning av expertutlåtandena och så på nytt bliva föremål för granskning, ett förfarande, som kunde tänkas upprepat flera gånger beträffande en och samma bok.

Det vore särskilt med tanke på nu anförda omständigheter, som man kunde befara, att granskningsnämnden så småningom skulle komma att växa ut till en institution av betydande mått, och att kostnaderna för dess verksamhet skulle komma att vida överstiga de beräknade. Till nämndens uppgifter skulle höra även att följa för undervisningsväsendet betydelsefulla förhållanden på läroboksmarknaden, att till Kungl. Maj:t avgiva yttranden i ärenden, som remitterades till densamma, ävensom att opåmint hos Kungl. Maj:t göra framställning i frågor, som fölle inom dess verksamhetsområde. Det torde vara svårt att nu överblicka omfattningen av de arbetsuppgifter, som skulle tillkomma detta nya organ för statlig verksamhet.

Mot den föreslagna sammansättningen av nämnden kunde med fog göras den invändningen, att folkskolans intressen bleve för svagt representerade. Den högre skolan representerades i nämnden av tre medlemmar, under föresättning att den i nämndens arbete deltagande ledamoten av överstyrelsen tillhörde läroverksavdelningen. Folkskolan däremot företrädde av en eller högst två representanter. De sakkunniga syntes fästa särskilt avseende vid att det allmänna och offentliga intresse, som vore förenat med läroboksfrågan, komme till sin rätt genom det sätt, varpå nämndens ordförande val-

des. Det syntes dock kunna ifrågasättas, om det allmänna intresset, i den mån det stode i motsättning till det pedagogiska, vore starkare företrätt i en nämnd, av vars fem medlemmar tre vore valda inom skolornas lärarkårer, än av överstyrelsen, vars ledamöter visserligen vore aktiva pedagoger men också ansvariga ledamöter av ett statens ämbetsverk. Men dessutom torde det förhålla sig så, att det allmänna intresset, om man därmed åsyftade deras intressen, som hade att bära kostnaderna för skolböckerna, vore i högre grad förknippat med frågan om införande och utbyte av läroböcker än med frågan om granskning och godkännande av utkommande läroböcker. Och på antagningen av läroböcker vid skolorna skulle granskningsnämnden enligt förslaget icke komma att utöva något inflytande.

Då överstyrelsen med hänsyn till vad i det föregående anförts ansåge sig bära avstyrka de sakkunnigas förslag om inrättande av en granskningsnämnd, kunde överstyrelsen stödja sig på den synnerligen starka opinion mot detta förslag, som kommit till uttryck i de ingivna yttrandena från kollegierna och folkskolinspektörerna. Av de över 200 kollegierna vid allmänna läroverk, kommunala mellanskolor och kommunala flickskolor hade endast ett tiotal reservationslöst tillstyrkt sakkunnigförslaget i förevarande avseende, medan mer än 180 kollegier bestämt avstyrkt detsamma. Sju av de 58 folkskolinspektörerna tillstyrkte inrättandet av en från överstyrelsen fristående granskningsnämnd, medan sex förordade, att en till överstyrelsen knuten sådan nämnd inrättades. De övriga 45 inspektörerna ställde sig helt avvisande mot förslaget. I de ojämförligt flesta av de ingivna yttrandena uttrycktes den meningen, att en central läroboksgranskning visserligen vore erforderlig, men att det borde tillkomma överstyrelsen att verkställa densamma.

Överstyrelsen hade i det föregående framhållit, att vinsterna av förhandsgranskningen av läroböcker icke torde bliva av större betydelse, varemot den med säkerhet skulle medföra bestämda olägenheter och ökade kostnader, och överstyrelsen ansåge sig sålunda bära avstyrka införandet av förhandsgranskning. Om granskningen förbundes med antagningsförfarandet, torde den icke komma att erhålla större omfattning än att den, liksom förhållandet hittills varit i fråga om granskningen av läroböckerna för den högre skolundervisningen, kunde förläggas till skolöverstyrelsen. Den torde emellertid bära erhålla en mera ingående karaktär än för närvarande, varför överstyrelsen borde beredas väsentligt ökad möjlighet att anlita sakkunniga. En överslagsberäkning av antalet under år 1934 utgivna nya läroböcker, delar av läroböcker eller nya upplagor hade givit till resultat, att detta antal uppgått till omkring 200. I betraktande härav förefölle det av de sakkunniga beräknade anslaget 5,000 kronor till ersättningar åt experter lågt. Överstyrelsen ansåge sig emellertid, så länge erfarenhet av behovets storlek saknades, bära stanna vid detta belopp.

Överstyrelsen berör därefter ingående frågan om åtgärder för åvägbringande av läroboksgemenskap mellan vissa skolor. Härvid har överstyrelsen avstyrkt förslaget om inrättande av särskilda nämnder för antagning av läroböcker vid folkskoleväsendet, närmast med hänsyn därtill, att överstyrelsen anser, att — sedan läroboksbeståndet varit föremål för en central granskning, genom vilken olämpliga böcker utgallrats, och när vidkommande lärare och den lokala skolstyrelsen haft tillfälle att göra ett urval bland de på en läroboksförteckning över godkända böcker uppförda eller

av överstyrelsen genom särskild granskning till bruk vid undervisningen medgivna läroböckerna — det bedömande, som ytterligare ur enhetlighets- och kostnadssynpunkt kunde anses påkallat, syntes kunna i regel anföras åt statens folkskolinspektör.

Därefter framlägger överstyrelsen förslag angående antagnings- och granskningsförfarande, varav beträffande de högre skolorna inhämtas bland annat följande:

Överstyrelsen förutsatte, att för de högre skolorna liksom för folkskolorna funnes fastställda förteckningar över godkända läroböcker, till vilka valet av läroböcker vore bundet, varvid dock även å förteckningarna icke upptagen bok måtte kunna föreslås och medgivas till användning, sedan densamma på sätt, för vilket i det följande redogöres, blivit granskad och godkänd samt upptagen å vederbörlig läroboksförteckning.

I likhet med de sakkunniga funne överstyrelsen lämpligt, att *varje* fråga om införande eller utbyte av lärobok vid de högre skolorna skulle underställas överstyrelsens prövning och avgörande.

Sedan förslag om införande eller utbyte av lärobok inkommit till överstyrelsen, hade överstyrelsen, för så vitt den föreslagna boken vore upptagen å vederbörlig läroboksförteckning såsom godkänd för ifrågavarande ändamål, att utan särskild granskning ur pedagogiska synpunkter av den föreslagna boken upptaga ärendet till prövning och avgörande. Om den föreslagna boken icke vore upptagen å läroboksförteckningen eller icke vore å förteckningen angiven såsom godkänd för det ifrågavarande ändamålet, skulle överstyrelsen föranstalta om granskning av densamma. Härvid skulle överstyrelsen biträdas av två av överstyrelsen tillkallade ämnesexperter — vid granskning av läroböcker i kristendomskunskap därjämte av en av ärkebiskopen för viss tid utsedd sakkunnig — vilka till överstyrelsen skulle avgiva skriftliga utlåtanden över den av dem verkställda granskningen. Om överstyrelsen så funne erforderligt, borde överstyrelsen därjämte angående bokens pris inhämta yttrande från lämplig sakkunnig. Samtliga expertutlåtanden vore offentliga. Då det syntes lämpligt, att den av ärkebiskopen för granskning av läroböcker i kristendomskunskap utsedde sakkunnige borde kunna fritt väljas även bland de teologiska fakulteternas medlemmar, torde det icke vara lämpligt att binda valet genom föreskrift, att den sakkunnige skulle vara prästman. Sedan expertutlåtandena inkommit till överstyrelsen, upptog överstyrelsen till prövning och avgörande frågorna om bokens godkännande och om dess införande vid den eller de läroanstalter, varifrån förslaget ingivits. Avsloges framställningen, skulle motivering här för anföras i den skrivelse, med vilken överstyrelsens beslut expedierades. Om bokens införande icke medgäves, ehuru densamma av överstyrelsen godkänts, skulle, jämte motivering för avslaget, även sistnämnda förlämlande meddelas i nyssnämnda skrivelse. Godkänd lärobok uppfördes av överstyrelsen å särskild förteckning med angivande i förekommande fall av vid godkännandet gjort förbehåll angående bokens användning.

I fråga om granskning och godkännande av nya upplagor av förut godkända läroböcker förordade överstyrelsen det av de sakkunniga föreslagna förfaringssättet, med den skillnaden att överstyrelsen skulle äga taga den befattning med sådana ärenden, vilken enligt de sakkunnigas förslag skolat åligga den centrala nämnden.

I fråga om textböcker i moderna främmande språk skulle iakttagas, att

vederbörande ämneskonferens ägde besluta om användning av dylik bok, som vore uppförd å förteckningen över godkända textböcker eller som icke utgivits i Sverige. Önskade ämneskonferens införa annan textbok, så skulle härvid förfaras på samma sätt som vid införande av lärobok, vilken icke vore uppförd å gällande läroboksförteckning.

I fråga om antagning av läroböcker vid folkskolorna föresloge överstyrelsen inga andra ändringar i de sakkunnigas förslag än dem, som föranleddes därav, att överstyrelsen icke ansett sig kunna biträda förslagen om inrättande av granskningsnämnd och särskilda läroboksnämnder inom inspektionsområdena.

Fråga om antagning av lärobok borde enligt överstyrelsens mening liksom hittills prövas och avgöras av vederbörande inspektör eller, beträffande de städer, som i viss mening vore undandragna statlig inspektion, av folkskolestyrelsen. Härvid finge endast sådana böcker medgivas till användning, vilka vore uppförda å vederbörlig förteckning över godkända läroböcker. Föresloges annan bok till införande, skulle förslaget av vederbörande inspektör (eller folkskolestyrelse) med eget yttrande insändas till överstyrelsen, som skulle handlägga ärendet på samma sätt som motsvarande ärenden rörande läroböcker för de högre skolorna.

Avslutningsvis framhåller skolöverstyrelsen följande:

Överstyrelsen ville såsom sin mening framhålla att — även om skolornas läroboksfråga, huru densamma än ordnades, säkerligen alltid komme att giva upphov till klagomål och missnöje — de i ett eller annat avseende mindre tillfredsställande förhållanden, som för närvarande i vissa fall vore rådande i fråga om de vid undervisningen använda läroböckerna, i det väsentliga skulle kunna undanröjas genom de nu föreslagna åtgärderna. En objektiv och effektiv granskning av läroböckerna garanterades därigenom, att experter alltid skulle biträda vid granskningen och avgiva offentliga utlåtanden, samt genom den vart femte år återkommande revisionen av läroboksförteckningarna; det allmänna intresse, som vore förknippat med läroboksfrågan, skulle tillgodoses bland annat därigenom, att Kungl. Maj:t efter varje sådan revision fastställde läroboksförteckningarna och sålunda utövade kontroll över skolornas läroboksbestånd; vissa av överstyrelsen förordade bestämmelser om lokal gemenskap i fråga om s. k. »skarvböcker» (lärobok, som nyttjas både inom nederskolan och å gymnasiet) vore ägnade att undanröja de ur ekonomiska och pedagogiska synpunkter väsentligaste olägenheterna av nu rådande oenhetlighet beträffande använda läroböcker, och överstyrelsens rätt till initiativ i fråga om utbyte av läroböcker borde verksamt kunna bidra till ökad enhetlighet i övrigt, där sådan kunde visa sig önskvärd.

Av ett vid överstyrelsens utlåtande fogat protokollsutdrag framgår, att undervisningsrådet Johansson i särskilt yttrande anført bland annat, att han, som i huvudsak anslöte sig till överstyrelsens förslag, ansåge sig nödsakad räkna med den möjligheten, att granskningen av en bok i vissa fall skulle kunna draga ut ungefär över en termin.

Och även om dessa farhågor skulle visa sig obefogade i fråga om sådan granskning, som bleve slutgiltigt avgjord av överstyrelsen, så ville reservanten erinra om att överstyrelsen förutsatt, att besvär skulle kunna i van-

lig ordning anföras över överstyrelsens beslut i läroboksärenden. I vilken utsträckning denna besvärsmätt skulle komma att anlitas, vore omöjligt att förutse. Men med kännedom om frekvensen av besvär över överstyrelsens tjänsteförslag och utnämningar samt med tanke på det förhållandet, att en läroboksförfattare säkerligen vore lika angelägen som en tjänstesökande att bevaka vad han ansåge som sin rätt, öppnades enligt reservantens mening här oöverskådliga möjligheter i fråga om tidsutdräkt.

Att dylik tidsutdräkt i åtskilliga fall kunde vara ägnad att menligt inverka såväl på undervisningen som på en — måhända, när allt komme omkring, synnerligen god — boks spridningsmöjligheter, torde vara utan vidare klart. I hög grad önskvärt, för att icke säga nödvändigt, vore därför, att den av överstyrelsen föreslagna proceduren kompletterades med möjlighet för överstyrelsen att i brådskande fall medgiva införandet av en bok, innan den hunnit bliva slutgranskad.

Av de av överstyrelsen inhämtade yttrandena från läroverkskollegierna m. fl. framgår i fråga om uppgifterna för en läroboksgranskning, att omkring 140 utlåtanden närmast anslutit sig till den linje, som enligt det efterföljande härutinnan angivits av läroverkslärares riksförbund, och att omkring 50 utlåtanden närmast förordat den av reservanten Sefve i detta hänseende angivna linjen.

Ärkebiskopen har i huvudsak biträtt de sakkunnigas förslag i vad det avser granskning av läroböcker i kristendom.

Svenska stadsförbundets styrelse, som anslutit sig till förslaget om inrättande av en central granskningsnämnd och bestämt motsatt sig, att granskningsuppgifterna skulle förläggas till skolöverstyrelsen, har yttrat i huvudsak:

För de skattebetalande medborgare, som på en gång finge bidraga till de fria läroböckerna i folkskolan och därutöver bära motsvarande utgifter för sina barn i olika typer av skolor, bleve behovet av reducerade läroboksutgifter säkerligen i många fall kännbart och detta icke minst i en tid, då barn till mindre bemedlade familjer i allt större utsträckning tillgodogjorde sig undervisningen i de högre skolformerna. Det ankomme icke på målsmannen att taga ställning till frågan om användandet av den eller den nya läroboken. Den omständigheten, att skolan här dekreterade hans utgift, gjorde det så mycket angelägnare, att hans skäliga intressen bevakades på ett tillfredsställande sätt. Det stundom hörda talet, att hithörande utgifter fördelade sig på ett så stort antal målsmän, att de icke bleve kännbara, torde hava föga fog för sig. Alltjämt funnes dock även i vårt land familjer med ett flertal barn i skolåldern och i olika slag av skolor samtidigt. I och med en eventuellt ökad nativitet bleve det ännu angelägnare att söka begränsa även lärobokskostnaderna. I all synnerhet för föräldrar, som under skoltiden måste inackordera barnen å annan ort, torde utgifter för böckerna utgöra ett plus till de beräknade kostnaderna, som ofta visade sig kännbarare, än man haft anledning tro, när man bestämde sig för att söka giva barnen skolundervisning av större värde, än den som stode till buds i hemorten. För familjer, som exempelvis på grund av familjefaderns tjänst tvingades att ofta byta boningsort, bleve olägenheterna starkt framträ-

dande. En strävan efter goda läroböcker vore i och för sig berömvärd. Om den medförde sådana konsekvenser, att den avstängde barn från de icke obligatoriska skolorna, hade man emellertid uppenbarligen gått för långt. Det bästa borde ej heller på detta område få bli va det godas fiende. Betänkandets förteckning över godkända läroböcker visade tydligt, att även efter en långt gående gallring lärarna icke skulle lida någon allvarligare brist på goda läroböcker. Det finge väl heller icke förglömmas, att läroboken vore den kunniga läraren ett hjälpmedel och att varje defekt, som tidsutvecklingen medförde för bokens del, icke med nödvändighet måste kräva nya upplagor, då bokens innehåll givetvis kompletterades av lärarens egen undervisning. I diskussionen om läroböckerna syntes man i pedagogiska kretsar stundom egendomligt böjd för att skjuta lärarens personliga undervisning i bakgrunden.

Att förena skäliga pedagogiska önskemål med här i korthet antydda mera ekonomiskt och socialt betonade krav torde vara ett visserligen komplicerat men dock ingalunda olösligt problem.

Ville man vidtaga åtgärder för ett förbilligande av läroböckerna, syntes utgångspunkten vara en inventering och ett bedömande av det förefintliga läroboksbeståndet, på sätt som nu skett. Redan påvisandet av den rikedom på läroböcker, som utmärkte det nuvarande läget, torde i sin mån ytterligare skärpa kraven på reducering. Men med granskningen vore endast ett första steg taget. Främst gällde det, såsom de sakkunniga hävdade, att granskningen fortsatte för framtiden. Därvid uppställde sig då i första hand en fråga, som vållat meningsskiljaktighet inom de sakkunnigas egen krets och än mer i den allmänna diskussionen, nämligen om handhavandet av den framtida granskningsuppgiften. Enligt styrelsens mening hade de sakkunnigas majoritet haft fullt fog för sin åsikt, att en central granskningsnämnd vore påkallad. Som redan framhållits förutsatte en god lösning av det behandlade spörsmålet ett lämpligt avvägande av pedagogiska och social-ekonomiska synpunkter. En själva undervisningsväsendet utomstående granskningsinstans, som med pedagogisk sakkunskap förenade representation för »det allmänna och offentliga intresse, som är förenat med läroboksfrågan», syntes önskvärd. Hur en granskning i andra former än ordnades, torde svårigheter alltid möta att få detta »allmänna intresse» tillräckligt starkt representerat. Mot ett förläggande av slutgranskningen till skolöverstyrelsen torde flera skäl kunna anföras. I första hand talade detta ämbetsverks stora arbetsbörda mot anordningen. Men det torde också ligga i öppen dag, att en risk för allt för renodlat pedagogiska synpunkter vid granskningen då kunde föreligga. Det vore överstyrelsens plikt att tillse, att allt iakttoges, som vore till undervisningens fromma, och det vore därför fullt naturligt, om gallringen av överdrivet pedagogiska hänsyn bleve mindre effektiv ur ekonomiska synpunkter än önskligt vore. Den omständigheten att läroboksförfattarna befunne sig i största utsträckning bland undervisningens handhavare vid skolorna och i dessas ledning krävde också sitt beaktande. Ett förläggande av granskningen till en utomstående myndighet skulle sannolikt vara ägnat att göra den mera fri och obunden. Från pedagogisk synpunkt torde man hava anledning att opponera sig mot ett sådant förfaringssätt, endast om granskningsmyndigheten skulle sammansättas så, att sakkunskap på undervisningens område undanskötes. En sådan anmärkning syntes emellertid icke med fog kunna riktas mot det föreliggande förslaget. Snarare skulle man då vilja anmärka på, att »allmänintresset» skulle

företrädas enbart av ordföranden, medan övriga ledamöter och experter skulle mycket markant företräda undervisningsintresset. Genom sin representant i nämnden skulle skolöverstyrelsen alltjämt uppehålla kontakten med granskningsarbetet. Nog syntes de pedagogiska synpunkterna fullt tillgodosedda. Till sist framhölles, att det slutliga avgörandet i fråga om läroboks godkännande skulle tillkomma Kungl. Maj:t och icke granskningsnämnden. Granskningsnämndens beslut bleve således offentligt och det torde yppa sig möjligheter för en missnöjd att före avgörandet framlägga ytterligare synpunkter på frågan, ehuru besvärsmätt över nämndens beslut ej skulle medgivas.

Läroboksgranskningen bleve under alla förhållanden ur prisreglerings-synpunkt en rent preliminär, om också långt ifrån betydelselös åtgärd. En »grovgallring» av det stora läroboksbeståndet hade vidtagits. I och med fastställande av formerna för själva antagandet av böcker bland de av granskningsmyndigheten gillade vore man inne på väsentligare möjligheter att beakta ekonomiska intressen. Även här ville styrelsen i princip ansluta sig till de riktlinjer, som anvisats av de sakkunniga. Tills vidare i vart fall torde tanken på enhetlighet i läroböcker för hela landet kunna undanskjutas. Det syntes då vara en riktig organisationsform att få till stånd en viss enhetlighet inom de lokala områden, mellan vilkas skolor de vanligaste förflyttningarna från skoltyp till annan förekomme. Den roll, skolöverstyrelsen skulle spela med avseende å läroboksantagningen i de högre skolorna, syntes ytterligare motivera, att den nyss berörda centrala läroboksgranskningen kunde förläggas på annat håll.

Styrelsen för svenska landskommunernas förbund, som yttrat sig i ärendet, i vad det avser läroböcker för folk- och fortsättningsskolan, har funnit den av de sakkunniga verkställda granskningen och bedömningen av de läroböcker, som för närvarande användes i folkskolan och fortsättningsskolan, hava ådagalagt, att det nuvarande gransknings- och antagnings-systemet för läroböcker behövde ändras. Styrelsen har biträtt ej blott de sakkunnigas förslag, att granskningen av läroböckerna skulle anförtros åt en central myndighet, utan även i huvudsak förslaget om inrättande av vissa lokala nämnder för antagning av läroböcker vid folk- och fortsättningsskolan.

Läroverkslärarnas riksförbund har begränsat sin granskning av det föreliggande betänkandet till de delar, vilka direkt beröra de allmänna läroverken och med dem likartade läroanstalter, och i dessa avseenden yttrat bland annat följande:

Riksförbundet framhölle, att de sakkunniga syntes ha varit benägna för en viss, för både läroverkens och folkskolornas del mindre lycklig sammanblandning av dessa båda kategorier i avseende på deras art och behov i förvarande sammanhang. Gentemot denna benägenhet att i uniformeringsintresse sammanföra de båda skoltyperna borde enligt riksförbundets mening bestämt hävdas, att dessas karaktär vore väsentligt olika i en punkt: folkskolans undervisning vore obligatorisk, läroverkets däremot icke blott frivillig utan dessutom förenad med ett visst urval av elevmaterialet, ett urval, som betingades av utbildningens formella slutmål, statskontrollerade examina.

Om denna synpunkt hölles i sikte, kunde det med skäl frågas, huruvida de föräldrar, som för sina barns utbildning önskade taga läroverkens undervisning i anspråk, med fog kunde klaga över den utgiftspost, som motsvarade inköp av läroböcker. Det allmännas årskostnad per läroverkselev kunde uppskattas till 500 à 600 kronor; kläder, föda och husrum torde icke kunna beräknas kosta föräldrarna mindre än 300 à 400 kronor per år. Enligt 1927 års skolsakkunnigas utredning uppginge genomsnittskostnaden för läroböcker i realskolan till omkring 35 kronor per år; motsvarande siffra för realskolekurs och gymnasiekurs, betraktade som en enhet, vore omkring 40 kronor. Dessa kostnader gällde anskaffning av nya bokexemplar och betecknades därtill i ett utlåtande av skolöverstyrelsen såsom för höga, all den stund de även inkluderade vissa böcker, som lärjungarna icke ålades att inköpa. Skulle det vara möjligt att genom åtgärder av olika slag nedbringa kostnaderna för en lärjunges läroböcker med exempelvis 10 à 15 procent, komme detta att motsvara cirka 5 kronor per år, ett belopp, som svårigen kunde tänkas vara av nämnvärd betydelse i förhållande till årets totala studiekostnader. Det torde även böra påpekas, att i dessa kostnader inginge utgifter för vissa lexika — för gymnasiekursen lägst 50 kronor — vilka varje bildad person måste anses ha behov av även efter skoltiden. Riksförbundet uttalade som sin bestämda uppfattning, att frågan om lärobokskostnaderna givits för stora proportioner, då den i pressen framdragits på insändaravdelningarna, och att det moderna slagordet »terror» därvid fått användning på ett illa valt område.

Av de sakkunnigas historiska översikt kunde en mindre initierad läsare lätt få den föreställningen, att riksdagen ofta och med intresse avhandlat läroboksfrågan. Detta vore emellertid alldeles oriktigt *i vad det gällde läroverken*. Såväl de i historiken omnämnda motionerna vid 1928 års riksdag som de av samma motionärer upprepade motionerna vid 1930 års riksdag och den vid 1933 års riksdag väckta motionen gällde folkskolan. Det torde vara tillräckligt att påpeka den iögonenfallande kontrasten mellan instanssystemen i fråga om bestämmande av läroböcker vid läroverk och vid folkskolor för att klargöra, i huru hög grad en centralisering kunde vara behöfvig på folkskolans område. Där vore skoldistriktet cirka 2,400, underställda mer än 50 folkskolinspektörer, medan läroverk, folkskolor och enskilda skolor ej torde uppgå till mera än 275, underställda *en* centralmyndighet, skolöverstyrelsen.

Om riksdagen alltså icke under senare år ägnat egentlig uppmärksamhet åt läroverkens läroböcker, så måste det i detta sammanhang observeras, att riksdagen genom sitt beslut år 1927 förändrat läroverkens organisation, arbetssätt och arbetsmål i mycket stor omfattning. En omedelbar följd härav hade blivit, att så gott som alla förut i läroverken använda läroböcker i större eller mindre grad, reellt eller formellt, hade måst göras till föremål för omarbetning. Utan att härvid kunna åberopa någon statistik vågade riksförbundet påstå, att ombytena av läroböcker, enligt 1927 års skolsakkunnigas ovan berörda utredning uppgående i medeltal till ett enda per år och läroverk (d. v. s. för varje läsämne ett vart tionde år) under tioårsperioden 1916—1926, just genom skolreformen *temporärt* nått en frekvens vida utöver den normala. Då 1928 års läroverksstadga, redan innan den hunnit bli tillämpad i full utsträckning, avlösts av 1933 års stadga, hade framtvingits än flera läroboksombyten. För läroverkens vidkommande måste det nuvarande eller under de senaste åren rådande tillståndet på

läroboksområdet av denna orsak betecknas såsom exceptionellt och på intet sätt lämpat att läggas till grund för en diskussion av åtgärder, som kunde vara erforderliga under normala förhållanden.

Riksförbundet ansåge den gjorda granskningen av läroboksbeståndet hava varit starkt påkallad och hyste den övertygelsen, att en dylik granskning periodiskt borde företagas allt framgent. Då det väsentliga arbetet vid upprättande av läroboksförteckningar utan all fråga komme att åvila de tillkallade ämnesexperterna och då den centralmyndighet, som hade att sammanställa själva förteckningen, borde anses som en garant för att ett likformigt och konsekvent förfaringssätt tillämpades på olika områden och vid olika tidpunkter, borde det anförtras åt skolöverstyrelsen att såväl upprätta som fastställa läroboksförteckningarna. Uppenbart vore, att skolöverstyrelsen å priori genom sin sammansättning hade vida större förutsättningar att kunna bedöma läroboksförhållanden, såväl i fråga om läroverk som i fråga om folkskolor, än en nämnd med fem medlemmar, av vilka flertalet knappast kunde ha den erfarenhet, auktoritet och överblick, som skolöverstyrelsens medlemmar besuttede på sina respektive skolområden. Det vore också att märka, att sakkunskapen hos den föreslagna nämnden kunde bli relativt heterogen, eftersom den måste representera så pass olika skolformer. Ej heller kunde man räkna med, att en nämnd, bestående av för kort tid förordnade medlemmar, städse skulle kunna stå fri för den påverkan, som den kunde tänkas bli utsatt för från av läroboksproduktionen intresserade parter.

En revision av läroboksbeståndet borde enligt riksförbundets mening äga rum ungefär vart åttonde år, motsvarande längden av en fullständig läroverkskurs. De böcker, som skulle avföras, borde icke avföras omedelbart utan få en viss respittid.

Alla skäl syntes riksförbundet tala för att skolöverstyrelsen skulle tilläggas full befogenhet att bestämma om läroböcker. För att sätta skolöverstyrelsen i stånd att sköta ej mindre dess redan förut alltför betungande arbetsuppgifter än även den ökade granskningsskyldigheten i fråga om läroböckerna borde den beredas ökat anslag till såväl ordinarie arbetskraft som också tillfälligt anlitade ämnesexperter.

När det gällde att välja form för granskning av en ny lärobok, kunde tre möjligheter tänkas. Åttingen kunde den nya läroboken uppvisas för den granskande myndigheten i manuskript, i korrektur eller i färdigtryckt skick.

Granskning i korrektur föresloges av de sakkunniga. En sådan ordning syntes riksförbundet vara mindre välbetänkt. Det kunde nämligen förutses, att i så fall förlag av olika storlek (särskilt som granskningen i korrektur lätt kunde tendera mot större stränghet än de sakkunniga tänkt sig) försettes i väsentligt olika utgångslägen, då fråga uppkomme om utgivande av en ny lärobok. Ett mindre förlag såge sig nödsakat att av ekonomiska skäl iakttaga den yttersta försiktighet i dylika fall, under det att ett stort förlag i kraft av sina ekonomiska och tekniska resurser med mindre betänkanke vågade taga risken att lägga ned ett kapital i sättning av en ny bok. Sannolikt skulle förlagen snart nog slå in på den taktiken, att de garderade sig mot ett underkännande av den tilltänkta boken på författarens bekostnad. Den ena såväl som den andra omständigheten talade för att den fria konkurrensen på läroboksmarknaden skulle avtaga, vilket riksförbundet skulle finna beklagligt. Man kunde också räkna med att läroboksförfattare i det längsta skulle draga sig för att giva sig in på ett arbete, som kanske

icke gåve något resultat eller måhända till och med bleve förenat med avsevärd ekonomisk uppoffring. Utvecklingen på läroboksmarknaden syntes för närvarande tendera mot trustbildning och vad som i realiteten kunde sägas bli monopol. Detta betraktade riksförbundet såsom icke önskvärt.

Granskning i manuskript (maskinskrivet i för granskningen nödigt antal exemplar) kunde väl synas ha vissa fördelar, särskilt den, att ett läroboksmanuskript, som icke fyllde måttet, aldrig komme att befordras till trycket. Men då den möjligheten icke gärna kunde uteslutas, att ett refuserat manuskript efter omarbetning ånyo förelades den granskande myndigheten en eller flera gånger, vore det fara värt, att denna myndighet bleve betungad med ett oskäligt arbete.

Återstode alltså granskning i färdigtryckt skick. Detta alternativ syntes riksförbundet vara det bästa, bland annat därför att förlagen (i kanske ännu större utsträckning än för närvarande) komme att genom egna experter underkasta redan manuskripten en granskning, som måste tillerkännas ett icke ringa värde utan att direkt förorsaka det allmänna kostnader i någon form. Då riskerna genom denna nödtvungna förhandsgranskning inskränktes till ett minimum, helst som den officiella granskningen tänktes bli av liberal art, komme olikheten mellan stora och små förlag icke att skärpas.

Riksförbundet skulle här vilja instämma i och komplettera ett av de sakkunniga framfört förslag, i vad det gällde antagande av ny lärobok. Om den granskande myndigheten i enstaka fall funne det tveksamt, huruvida en till granskning inlämnad lärobok borde godkännas eller icke, och om denna tvekan icke hade sin grund i att boken ur allmänt pedagogiska synpunkter kunde förefalla svag utan däri, att boken genom sin läggning starkt avvike från gängse framställningar av samma art, vore det av värde, att en sådan bok i egenskap av nytt och måhända värdefullt uppslag finge användas på prov vid något läroverk. Det kunde då exempelvis ställas såsom villkor, att förlaget ställde ett för ändamålet erforderligt antal exemplar av boken till förfogande till starkt reducerat pris under försökstiden. Denna skulle givetvis ha en sådan längd, att boken hunne prövas på hela det stadium, för vilket den vore avsedd. Det skulle åligga ämneskonferensen att vid varje läsårs slut avlägga rapport över de gjorda erfarenheterna.

De sakkunniga beräknade kostnaderna för den av dem föreslagna granskningsnämnden till högst 15,200 kronor. Såvitt riksförbundet kunde finna, hade härvid hänsyn icke tagits till de kostnader, som uppkomme vid avlöning av vikarier för de till nämnden hörande aktiva pedagogerna, vilkas arbete efter allt att döma skulle tagas i anspråk jämväl under pågående terminer. Även om kostnaderna icke syntes bli höga för den föreslagna institutionen, funne riksförbundet det likväl ur statsekonomisk synpunkt klokare att förstärka anslagen till skolöverstyrelsen med motsvarande belopp, som i så fall kunde väntas bli till större gagn.

Centralstyrelsen för flick- och samskoleföreningen har, förutom vissa synpunkter rörande önskvärdheten av att ytterligare inskränkningar icke vidtagas i de statsunderstödda enskilda läroanstalternas rätt att införa nya läroböcker m. m., anfört följande:

Det syntes olyckligt, att från den centrala skolmyndighetens arbetsuppgifter undantaga en så viktig angelägenhet som granskningen och fastställandet av ett av skolans förnämsta arbetsredskap, läroboken. En nämnd med den av de sakkunniga föreslagna sammansättningen torde aldrig kom-

ma att besitta den erfarenhet och den ingående och allsidiga kännedom om skolans liv och arbete, som skolöverstyrelsen ägde. Det vore bättre att lätta skolöverstyrelsens arbetsbörda genom ökade anslag till ordinarie arbetskraft och särskilda experter än att förlägga läroboksärendena till en särskild myndighet. Centralstyrelsen ansåge således för sin del, att den centrala läroboksgranskningen borde anförtros åt skolöverstyrelsen.

Föreningen *svenska folkskolans vänner förvaltningsråd*, som likaledes yttrat sig över förslaget, allenast i vad avser folk- och fortsättningsskolan, har anfört, att en permanent central granskningsnämnd vore överflödig, om de ovanberörda lokala nämnderna komme till stånd. Skulle en central läroboksgranskning emellertid finnas behövlig, borde denna anförtros åt skolöverstyrelsen.

Sveriges folkskolläraryrkeförbund har i princip anslutit sig till förslaget att inrätta en central granskningsinstitution men ansett sig inte böra taga ståndpunkt till frågan, huruvida densamma skulle direkt underordnas ecklesiastikdepartementet eller vara förlagd till skolöverstyrelsen.

Likaledes har förbundet i huvudsak förordat förslaget om inrättande av antagningsnämnder för folkskolans läroböcker.

Svenska bokhandlareföreningen och *svenska bokhandelsmedhjälpareföreningen* hava i sina yttranden uppehållit sig allenast vid vissa av de sakkunniga framförda synpunkter rörande närmare utredning av frågan om bokförmedling till vissa läroanstalter.

Svenska bokförläggareföreningen har anfört bland annat följande:

Föreningen ville, med tanke på en inom vissa håll tydlig allmänt utbredd föreställning, icke underlåta att understryka det av de sakkunniga berörda förhållandet, att tillkomsten av nya, förändrade upplagor, vilket ansåges utgöra ett hinder för läroböckernas förbilligande, i väsentlig mån föranleddes av läroboksförfattarnas påkallande hos förlagen av sådana nya upplagor, medan det för förlagen ju ur ekonomisk synpunkt måste vara eftersträfvansvärt att i görligaste mån få nytrycka utgivna läroböcker i oförändrad form. Med det sagda hade givetvis på intet sätt gjorts gällande, att författarna läte leda sig av ekonomiska intressen, utan anledningen till deras önskemål i förevarande hänseende torde regelmässigt vara en förefintlig förklarlig önskan, att böckerna skulle i möjligaste mån motsvara tidens krav, en strävan, som även det förlag, som ville hålla en hög standard på sitt läroboksbestånd, hade anledning behjärta. Då ett förfarande, som icke alls eller i alltför liten grad beaktade denna omständighet, kunde innebära en fara att gå för långt, d. v. s. skapa prisbillighet på bekostnad av böckernas kvalitet, hade föreningen i största korthet velat beröra saken.

Det skulle icke förnekas, att ett utfärdande av de föreslagna förteckningarna över böcker, som finge användas, vore av värde för åstadkommande av en minskning av skolboksproduktionen. Föreningen ville dock därvidlag påpeka, att en väsentlig anledning till den betydande produktion, som de senare åren ägt rum, vore att söka i statsmakternas egna åtgärder,

då nämligen genom läroverksreformerna 1928 och 1933 en fullständig omstöpning av undervisningsväsendet skett, vilken nödvändiggjort uppläggning av en hel mängd nya läroböcker eller framtvingat en grundlig omarbetning av förut befintliga sådana. Vidare ville föreningen framhålla, att inom skolboksförlagen sedan lång tid tillbaka grundliga försök gjorts och alltså gjordes att nedbringa läroboksbeståndet. Rörande det omnämnda upprättandet av officiella förteckningar över tillåtna läroböcker hade delade meningar rått inom föreningen. Det hade nämligen också gjorts gällande, att en sådan begränsning av antalet skolböcker, som åsyftades, bättre och för det allmänna billigare kunde åstadkommas genom att låta som hittills den fria konkurrensen under redan existerande kontrollformer bli utslagsgivande och att proceduren med officiella förteckningar icke vore av behovet påkallad. Fara föreläge dessutom för att förteckningarna komme att i olika detaljer bli bristfälliga. Därest det emellertid befunnas lämpligt, att förteckningar av ifrågavarande beskaffenhet utfärdades, ansåge föreningen, att beredningen av förteckningarna och tillsynen över dem borde handhavas av skolöverstyrelsen, varigenom större säkerhet skulle vinnas för ett på erfarenhet grundat allsidigt och rättvist bedömande av böckerna.

De sakkunniga hade föreslagit inrättande av en nämnd för central läroboksgranskning, vilken bland annat skulle utreda frågor om antagande av nya skolböcker. Därvid hade åtskillnad icke gjorts mellan böcker för olika slag av skolor. Föreningen ville emellertid som sin mening hävda, att åtskillnad borde göras mellan böcker för folkskolan och fortsättningsskolan å ena sidan samt böcker för de högre skolformerna å den andra. Folkskolan vore ju — i den mån icke annan tillåten skolform valdes — en obligatorisk skola, där böckerna till stor del utdelades gratis till eleverna. Det rådde vidare för närvarande en stor skillnad beträffande antagandet av nya böcker i de olika skolformerna.

Vad beträffade böcker för de högre skolformerna, föresloge de sakkunniga angående granskning av nya böcker, att sådana arbeten, satta och ombrutna, i sju exemplar skulle inlämnas till nämnden, som då hade att yttra sig om, huruvida boken i fråga skulle kunna godkännas eller icke. Definitivt beslut från nämndens sida skulle likväl icke fattas, förrän arbetet föreläge fullt färdigt. Att låta sätta och ombryta ett arbete, i synnerhet ett större sådant, droge ju högst väsentliga kostnader. Att dessa kostnader, om vederbörande arbete bleve underkänt, skulle kunna bäras av författaren, vore uteslutet. Om ett verk underkändes, förlorade ju författaren under alla omständigheter varje ersättningsmöjlighet för sitt nedlagda arbete. Kostnaderna för uppsättning etc. skulle således komma att drabba förlagen. Självklart vore, att om ett förlag finge rätt många arbeten underkända, detta måste resultera i, att de kostnader, som förlaget iklätt sig för dessa underkända arbeten, finge bäras av den skolboksköpande allmänheten. Lärobokssakkunnigas förslag skulle således resultera i, att antingen ytterst få nya läroböcker utarbetades och att det särskilt skulle i hög grad försvåra utgivandet av nya läroböcker, baserade på nya pedagogiska rön, framför allt om författaren vore som författare okänd — allt till skada för undervisningen. Eller också skulle följden bli den, att prisen på gångbara böcker måste höjas för att bära förlusterna för underkända arbeten. De sakkunnigas förslag skulle således, om det bleve genomfört, kunna leda till, att prisen på läroböckerna, tvärtemot vad som åsyftats och bokförlagen själva önskade, skulle komma att höjas i stället för att sänkas. Med avseende å

utgivandet av omarbetade upplagor anslöte sig föreningen till reservantens yttrande men ville ytterligare framhålla, att ett realiserande av de sakkunnigas förslag i detta hänseende skulle kunna resultera i att prissättning på längre sikt vid utgivande av läroböcker icke vidare skulle kunna förekomma. I stället måste varje upplaga prissättas så, att den bure sig själv, varigenom otvivelaktigt priset på läroböcker skulle komma att höjas. Dessa erinringar pekade på, att granskningsförfarandet, såsom det av de sakkunniga uppbyggt, vore behäftat med sådana brister, att det icke torde böra stadfästas. Den genom skolöverstyrelsen redan nu förefintliga centrala granskningen syntes i stället i stort sett böra bibehållas.

På nu anförda skäl måste föreningen, som icke funne sig av utredningen övertygad om det föreslagna systemets överlägsenhet framför det nuvarande, avstyrka de sakkunnigas förslag om inrättande av den föreslagna centrala granskningsnämnden, såväl vad anginge folkskoleböcker som böcker för de högre skolformerna. Föreningen har också berört frågan om prissättningen å skolböcker.

De sakkunniga förordade en prisgranskning genom den centrala granskningsnämnden utan att dock mer än antydningssvis uppdraga några riktlinjer för huru denna prisgranskning skall försiggå. Visserligen framhölle de sakkunniga, som ingalunda vore främmande för betydelsen av den fria konkurrensen i förevarande hänseende, att prövningen måste ske med största varsamhet. Men någon mer ingående prövning torde icke kunna ifrågakomma, eftersom nämnden med den föreslagna sammansättningen icke torde kunna förutsättas äga erforderlig kännedom om de många olikartade faktorer, som inverkade på en boks prissättning, något som fordrade erfarenhet och sakkunskap beträffande förlagsverksamhetens ekonomi. Det vore därför att befara, att nämndens prisgranskning, vilken väl närmast avsåges skola kunna ske genom jämförelse med andra liknande böcker, icke komme att bygga på en tillfredsställande och rättvis grund. Prövningen bleve antingen i stort sett av formell natur och komme att sakna verklig betydelse, eller också ägde en realprövning rum, som grundade sig på ofullständigt, om ens något faktiskt material. Då den därtill skulle komma att utövas av personer, vilka, helt förklarligt, icke besatte tillräckliga förutsättningar för frågans bedömande, måste föreningen finna förslaget i denna del föga välbetänt och avstyrkte därför detsamma.

Statskontoret, som icke ansett sig böra ingå på frågan om behovet och lämpligheten av de av de sakkunniga föreslagna anordningarna, har anfört i huvudsak följande:

Det mötte givetvis vissa svårigheter att, innan erfarenhet vunnits rörande omfattningen av den centrala granskningsnämndens arbete, avvåga storleken av de ersättningar, som borde utgå. Statskontoret ville med hänsyn härtill föreslå att, såsom fallet vore beträffande exempelvis allmänna civilförvaltningens lönenämnd och statens bostadsnämnd, ersättningarna bestämdes till dels ett mindre, fast årsarvode, dels ock visst efter sammanträdesdag beräknat belopp.

Vid jämförelse med vad som inom statsförvaltningen utginge i andra liknande fall och med hänsyn jämväl tagen till det ordföranden och ledamöterna mellan sammanträdesdagarna åliggande granskningsarbetet syntes

det fasta årsarvodet böra bestämmas för ordföranden till 1,000 kronor och för en var av ledamöterna till 500 kronor samt det efter sammanträdesdag beräknade arvodet för ordföranden till 25 kronor och för en var av ledamöterna till 12 kronor. Statskontoret förutsatte härvid, att föreskrift meddelades, att antalet sammanträden för år icke finge utan Kungl. Maj:ts medgivande överstiga visst bestämt antal, förslagsvis 25. Med nu angivna beräkningsgrunder skulle ersättningarna för år uppgå för ordföranden till högst $(1,000 + 25 \times 25 =)$ 1,625 kronor och för en var av de av Kungl. Maj:t utsedda ledamöterna till högst $(500 + 25 \times 12 =)$ 800 kronor eller sålunda för sagda ledamöter tillhopa till högst $(3 \times 800 =)$ 2,400 kronor.

De sakkunniga hade föreslagit antalet suppleanter till tre. Ersättningen till dem skulle enligt förslaget utgå i form av dagarvode efter samma grunder, som i allmänhet gällde beträffande sakkunniga, vilka för utredning av viss fråga tillkallades jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande. Statskontoret ville föreslå, att arvodet till suppleant beräknades efter sammanträdesdag och bestämdes till samma belopp som för ledamot eller till 12 kronor, var emot fast årsarvode icke borde utgå.

Till nämndens förfogande skulle stå vissa experter, som efter förslag av nämnden skulle i nödigt antal utses av Kungl. Maj:t. Ersättningen till dem syntes böra utgå i form av dagarvode efter 6 kronor. I avsaknad av närmare uppgifter rörande det sannolikt erforderliga antalet experter och arbetsdagar läte det sig svårigen göra att med någon större grad av noggrannhet beräkna det belopp, vartill ersättningarna kunde komma att uppgå. Det ville dock synas statskontoret, som om de årliga kostnaderna borde kunna begränsas till 4,000 kronor.

Enligt de sakkunnigas förslag skulle till nämndens sekreterare utgå ett årsarvode av 2,400 kronor. Då här ifrågavarande sekreterares arbetsuppgifter huvudsakligen torde komma att bestå av enklare expeditionsgöromål, syntes det föreslagna årsarvodet onödigt högt. Enligt ämbetsverkets mening torde ett belopp av 1,200 kronor vara tillfyllest för avlönande av sekreterare jämte annan nödig biträdes hjälp.

Anslagsposten till expenser hade av de sakkunniga beräknats till 300 kronor, under förutsättning att tjänstelokal kostnadsfritt ställdes till nämndens förfogande samt att tjänstebrevsrätt tillerkändes densamma. Mot det föreslagna beloppet hade statskontoret intet att erinra.

Vidkommande förmånen av tjänstebrevsrätt ville statskontoret framhålla, att sådan rätt plägade medgivas — förutom ämbetsverk och myndigheter — endast mera permanenta institutioner och anstalter, vilkas verksamhet helt bekostades av statsmedel. Därest en central granskningsnämnd komme till stånd, på sätt de sakkunniga föreslagit, torde förutsättningen för tjänstebrevsförmånens beviljande alltså föreligga.

Utgifterna för den centrala granskningsnämnden skulle alltså beräknas på följande sätt:

Ersättning till ordföranden	kronor 1,625
Ersättningar till tre av Kungl. Maj:t utsedda ledamöter jämte suppleanter	» 2,400
Ersättningar till experter	» 4,000
Ersättning till sekreteraren jämte nödig biträdes hjälp	» 1,200
Expenser	» 300
Summa kronor 9,525	

Anslaget syntes, efter avrundning till 9,600 kronor, böra i riksstaten uppföras såsom obetecknat.

Departement-
schefen.

Riksdagen har, såsom redan av det föregående framgår, vid flera tillfällen framhållit behovet av åtgärder till förbilligande av kostnaderna för läroböcker vid skolorna, särskilt då vid folkskolor. Att ett sådant behov föreligger, synes mig de sakkunnigas ovanberörda utredning och de däröver avgivna yttrandena hava på ett övertygande sätt klarlagt. Det är ingalunda någon oväsentlig kostnad, som läroböckerna representera. Enligt de sakkunnigas beräkningar skulle utgifterna för läroböcker vid de undervisningsanstalter, om vilka här är fråga, snarare öfver- än understiga 5 miljoner kronor om året. Visserligen torde de klagomål, som förekommit från allmänhetens sida i läroboksfrågan, i vissa fall hava varit överdrivna, men det torde icke desto mindre vara uppenbart, att den offentliga kontrollen hittills varit bristfällig i väsentliga avseenden och att onödiga utgifter vid läroböksköp förorsakats såväl målsmännen som kommunerna. Läroboksfrågan har utgjort ett irritationsmoment, vilket i sin mån stört och rubbat det samförstånd och den samverkan, som bör råda mellan hem och skola, målsmän och lärare. Det synes vara angeläget, att läroboksutgifterna för eleverna vid det allmänna och under det allmänna inseende ställda undervisningsanstalter begränsas till en nivå, som utan eftersättande av andra intressen kan vara sakligt motiverad.

Men läroboksfrågan har också en annan sida, ej mindre viktig än den ekonomiska. Då läroböckerna utgöra ett av skolans viktigaste hjälpmedel, är det uppenbarligen av den största betydelse, att det allmänna utövar en noggrann uppsikt över läroboksbeståndets kvalitet. Här gäller, om någonsin, att endast det bästa är gott nog. Det framgår av den förut lämnade redogörelsen, att denna uppsikt för närvarande icke fungerar på ett fullt tillfredsställande sätt. Detta har vitsordats av, bland andra, även skolöverstyrelsen.

Riksdagen har, såsom ovan erinrats, uttalat den uppfattningen, att läroboksutgifterna skulle kunna minskas, utan att fördenskull intresset av en god lärobokslitteratur skulle behöva eftersättas. Det program för åtgärder på förevarande område, som ligger i detta uttalande, har det varit mitt syfte att söka få förverkligat genom det förslag, jag här ämnar framlägga, dock att därvid en starkare och mera positiv betoning synts mig böra givas åt kravet på läroböckernas kvalitet.

De nu i ämnet gällande bestämmelserna torde kunna sammanfattas sålunda, att, i fråga om de högre skolorna, skolöverstyrelsen och, i fråga om folk- och fortsättningskolor, statens vederbörande folkskolinspektör på förslag av vederbörande bestämma om antagande av lärobok. De förslag, som framlagts av ovannämnda sakkunniga, innebära *dels* vissa ändrade föreskrifter i fråga om berörda antagningsförfarande, *dels ock* bestämmelser rörande granskning av läroböcker. Det är min mening att här allenast upptaga frågan om granskning av läroböcker till mer ingående behandling. Spörsmålet om antagning av lärobok, i vilket avseende jag icke har för

avsikt att ifrågasätta sådana ändringar i gällande bestämmelser, som för sitt genomförande kräva riksdagens medverkan, torde jag senare bliva i tillfälle att anmäla för Kungl. Maj:t.

De sakkunnigas förslag, i vad det angår läroboksgranskning, avser dels uppgifterna för granskningen, dels ock organisationen av denna granskning.

Vad först beträffar *läroboksgranskningens uppgifter* må beaktas, att en central granskning av läroböcker för närvarande äger rum blott för de högre läroanstalternas del. Denna granskning har hittills i regel endast avsett ny lärobok; allenast för de högre skolorna och i mindre utsträckning torde nya, omarbetade upplagor hava kontrollerats. Nu hava de sakkunniga, med övervägande instämmande från skolmyndigheterna förordat, att granskningen må bliva central även för folkskolan, att kristendomsböcker, för vilka förut en särskild granskningsform varit anordnad, må väsentligen likställas med övriga läroböcker, att textböcker i moderna språk må bliva föremål för viss central kontroll, att granskningen må regelmässigt omfatta även nya, omarbetade upplagor, att den också skall avse utgallring av föråldrade eller annars olämpliga läroböcker, och att officiella läroboksförteckningar skola upprättas för att läggas till grund för antagning av böcker vid skolorna.

Enligt min mening är det av stor betydelse, att uppgifterna för läroboksgranskningen, vilka förut blott delvis och sporadiskt blivit beaktade, sålunda sammanfattats och utformats och att skolmyndigheterna i så stor utsträckning anslutit sig till den uppfattningen, att dessa uppgifter böra tillgodoses. Jag ansluter mig till de sålunda angivna riktlinjerna för granskningen och anser åtgärder nu böra vidtagas för att få en dylik central granskning till stånd. För folkskolans del skulle detta innebära det framsteget, att denna kontroll, som för närvarande är splittrad på 52 inspektionsområden och som åvilat folkskolinspektörerna jämte mångfaldiga administrativa uppgifter av annan art, hädanefter skulle utövas av en särskild, kompetent central instans. Men också för den högre skolan, där läroboksbeståndet är i hög grad specialiserat efter olika undervisningslinjer, skulle möjlighet beredas att överblicka detsamma genom de läroboksförteckningar, som skulle angiva granskningens resultat.

Med avseende på granskningsuppgifternas fixering och utformning torde följande omständigheter böra särskilt beaktas.

I fråga om grunderna för godkännande av ny lärobok är att märka, att utfärdandet av officiella läroboksförteckningar möjliggör en översiktlig kontroll av läroboksbeståndet och skapar grundvalen för ett ändamålsenligt urval av böcker i och för skolbruk. Det torde också vara uppenbart, att först med ledning av dylika förteckningar möjlighet skapas för skolmyndigheterna att under en jämförande prövning av olika böcker jämväl lägga prisfrågan till grund för läroboksbytena, och att det i samband där-

med självfallet måste bliva önskvärt för ett förlag att sätta bokpriset så lågt som möjligt samt att anpassa det efter förskjutningar i prisläget på läroböcker från andra förlag. Då förhandenvaron av officiella läroboksförteckningar med vederbörliga prisuppgifter sålunda i och för sig torde utgöra en mycket verksam drivkraft till ett förbilligande av lärobokspriserna, bör redan ur denna synpunkt anordnandet av en effektiv läroboksgranskning kraftigt förordas.

Emellertid innebär ett utfärdande av dylika förteckningar ju ett fixerande av det läroboksbestånd, som anses böra godkännas för skolbruk, och utövar alltså en viss konserverande inverkan på läroboksbeståndet. För de förlag, vilkas läroböcker uppförts å förteckningarna, torde det vara ett självfallet intresse att såvitt möjligt utnyttja denna förmån genom nytryck eller genom att vid behov utgiva nya, på ett lämpligt sätt omarbetade upplagor av de redan godkända böckerna. Samtidigt torde den genom expertis skärpta granskningen av nya läroböcker medföra, att benägenheten att utgiva dylika i motsvarande mån torde minskas. Ju mer ett förslag till ny lärobok präglas av nya pedagogiska uppslag och metoder, desto större torde betänksamheten bliva från ett förlags sida inför den ekonomiska risken, att läroboken underkännes vid granskningen. I samma mån som en sådan betänksamhet mot att utgiva nya läroböcker blir känd, återverkar detta också tvivelsutan i återhållande riktning på dem, som annars skulle kunna tillgodose vår läroboksproduktion genom värdefullt författarskap. Restriktioner böra förvisso skapas mot de aktuella missförhållandena på läroboksområdet. De böra dock enligt min mening icke sträcka sig så långt, att därmed förutsättningarna upphävas för en ändamålsenlig förnyelse av vår lärobokslitteratur i jämbredd med kunskapsstoffets utökning och omvandling och med den pedagogiska utvecklingen. De förteckningar, som bilda utgångspunkten för läroboksurvalet vid skolorna, böra därför enligt min mening upprättas på objektiva, i varje särskilt fall tillämpade grunder.

Såsom dylika grunder framstå helt naturligt, att läroboken bör vara ny, d. v. s. icke till väsentliga delar vara en reproduktion av en redan förefintlig bok, att den bör bära en självständig, vederhäftig pedagogisk prägel och att den i huvudsak motsvarar ett i en undervisningsplan ingående, bestämt pedagogiskt ändamål. Fyllas dessa krav av en viss lärobok, är därmed också angivet, att nämnda lärobok i det hela äger givet företräde framför de redan antagna, i det att den motsvarar vissa pedagogiska anspråk, som dessa ej tillgodose. Det ankommer därvid på den myndighet, som ombesörjer antagandet av läroböckerna vid skolorna, att se till, att målsmännens befogade intressen ej åsidosättas. I likhet med lärobokssakkunniga anser jag även, att de läroböcker av vederhäftig läggning, som finnas i vissa väsentliga avseenden utgöra värdefulla pedagogiska bidrag men som ur vissa synpunkter synas föranleda vägande invändningar, må

kunna å förteckningarna uppföras under rubriken »till prövning». Det är enligt min mening den antagande myndighetens uppgift att härvid pröva, vid vilken eller vilka skolor en dylik bok må brukas, och tillse, att den användes under den tid, som anges av den kurs, boken innefattar.

I samband med grunderna för läroboksgranskningen märkes också frågan, vem som bör äga att göra framställning om granskning av en bok och huruvida sådan framställning regelmässigt bör föranleda, att expertis anlitas för att bedöma bokens lämplighet för skoländamål. Därvid har gjorts gällande, att endast skolmyndighet bör få taga dylikt initiativ, detta främst enär annars granskningen förmodligen med stor kostnad och avsevärt besvär skulle ägnas böcker, som genom sin beskaffenhet alls icke lämpade sig för undervisningen. En s. k. förhandsgranskning bör därför enligt nämnda uppfattning icke äga rum. Det framstår härvid för mig som självfallet, att den centrala granskande myndigheten äger en sådan pedagogisk kompetens, att den är i stånd att preliminärt underkänna undervisningsmaterial av uppenbart olämplig beskaffenhet. Å andra sidan anser jag, att initiativet härvidlag icke bör vara exklusivt förbehållet skolmyndigheterna. Det synes nämligen böra förefinnas en öppen möjlighet jämväl för författare, vetenskapsmän och eljest intresserade att påkalla uppmärksamhet för sina bidrag till lärobokslitteraturen, givetvis under förbehåll att deras arbeten väsentligen hålla provet enligt de objektiva grunder, som ovan angivits.

Ett spörsmål, som föranlett meningsskiljaktigheter, är, huruvida lärobok, vars granskning påkallas, bör företes i manuskript, korrektur eller färdigställt skick. Å ena sidan kan, om granskning i korrektur eller färdigställt skick förutsättes, detta verka hämmande på läroboksproduktionen och fördyrande på lärobokspriserna, å andra sidan medför en granskning i manuskript en avsevärd arbetsbelastning för den granskande myndigheten. Det är icke lätt att avgöra, vilken väg, som är den ur olika synpunkter bästa, och något definitivt ståndpunkttagande i denna fråga från min sida torde i detta sammanhang icke vara erforderligt. Jag vill dock redan nu säga, att de skäl, som anförts till stöd för att läroböckerna böra företes i färdigställt skick, synas mig väga tyngst. En granskning i manuskript eller korrektur såsom en undantagsföreteelse, betingad av särskilda förhållanden, torde dock icke böra helt uteslutas.

Vad angår läroboksgranskningens föremål, torde det icke vara erforderligt att här ingå på närmare detaljer. Denna fråga lärer böra närmare övervägas i samband med de författningsbestämmelser, vilka jag i sinom tid torde bliva i tillfälle föreslå Kungl. Maj:t att meddela. Redan i detta sammanhang vill jag emellertid framhålla, att självfallet även lexika och ordböcker samt svenska läseböcker böra vara föremål för granskning. I synnerhet äro lexika härvid att beakta på grund av det mycket höga pris, som de ofta betinga, och de anmärkningar av kvalitativ art, till vilka de

givit anledning. Detsamma torde böra gälla i fråga om kristendomsböckerna, som nu — enligt vad av det föregående framgår — äro föremål för granskning under speciella former, ävensom de s. k. textböckerna. Vad arbetsböckerna beträffar, hava de under senare år i stor utsträckning kommit till användning, i synnerhet vid folkskolan. Detta slag av hjälpmedel vid undervisningen förtjänar förvisso även att uppmärksammas i förevarande sammanhang redan på grund av den jämförelsevis höga kostnad, som berörda böcker stundom var för sig men i synnerhet genom sin frekvens vid undervisningen förorsaka målsmännen. Även om de av praktiska skäl möjligen icke böra uppföras på förteckningarna, torde vissa reglerande och kontrollerande bestämmelser i fråga om dem böra övervägas.

Den närmare prövningen av frågan för vilka läroanstalter, ovannämnda läroboksförteckningar böra bli va normerande, lärar likaledes böra få ankomma på Kungl. Maj:t.

Behovet av en granskning av nya, omarbetade upplagor har av de sakkunniga blivit belyst i en omfattande och ingående utredning. I remissutlåtandena tillstyrkes så gott som enhälligt, att en dylik granskning, som hittills endast anordnats för den högre skolan och detta blott i begränsad omfattning, hädanefter regelmässigt må förekomma. En sådan synes också mig vara oundgängligen påkallad, dels ur kostnadssynpunkt, enär en ny, omarbetad upplaga näppeligen kan förutsättas kunna brukas vid sidan av en föregående upplaga och därför bör betraktas som en ny lärobok, dels emedan det bör tillses, att en ny upplaga ur undervisningens synpunkt är likvärdig med den förra.

En fråga, i vilken däremot stridiga meningar yppats, är, huruvida viss prisgranskning bör äga rum i samband med prövningen av ny upplaga. De sakkunniga, som ifrågasatt, att en dylik granskning må kunna anordnas, hava betonat, att den bör utövas med stor varsamhet, och att den bör grundas på det förhållandet, att läroboken ifråga i stor utsträckning brukas vid läroanstalterna. De sakkunniga framhålla, att en sådan granskning förutsätter en viss överblick över läroböckernas priser och avsättning inom högre och lägre skolor. Skolöverstyrelsen har visserligen med anledning härav invänt bland annat, att det ej vore lämpligt eller ens möjligt att vid granskningen av priset på en lärobok låta vederbörande förlags affärsställning eller frågan om bokens spridning utöva ett bestämmande inflytande. Såvitt jag kunnat finna, hava emellertid de sakkunniga icke ifrågasatt så ingripande åtgärder utan närmast sökt ansluta sitt förslag till de former för åtgärder på detta område, som överstyrelsen nyttjat vid godkännande av ny lärobok. En priskontroll kan självfallet icke uteslutas i samband med granskningen av förslag till nya, omarbetade läroboksupplagor. Den huvudsakliga förutsättningen härför är tvivelsutan den överblick över läroboksmarknaden, som erbjuder sig under den i samband med granskningen fortlöpande redaktionen av läroboksförteckningarna. Jag erinrar också i detta sammanhang om att läroböckernas uppförande å officiella läroboks-

förteckningar i och för sig torde medföra en beaktansvärd prisreglerande verkan.

Vid redigerandet av de officiella läroboksförteckningarna skulle enligt de sakkunnigas förslag även såsom resultat av den kontinuerligt pågående granskningen ske en utmönstring av föråldrade eller för undervisningen eljest såsom olämpliga befunna läroböcker. En sådan utmönstring skulle enligt de sakkunnigas mening företrädesvis ske i samband med granskningen av förslag till nya, omarbetade upplagor av läroböcker. Skolöverstyrelsen har förklarat sig icke kunna finna, att en oavslåeligt fortgående granskning ovillkorligen måste anordnas, utan anser, att genomgång och granskning av läroboksbeståndet borde anordnas med vissa års mellanrum, förslagsvis vart femte år. Läroverkslärarnas riksförbund, som delar denna mening, förordar, att granskningen må ske vart åttonde år.

Visserligen finner jag, att frågan om läroböckernas fortsatta utgallring måhända tillmätts alltför stor betydelse. Sedan de av lärobokssakkunniga uppgjorda förteckningarna efter ytterligare beredning blivit fastställda, samtidigt som en effektivare kontroll över läroböckernas granskning och antagning anordnats, torde utgallringsfrågan icke få ens tillnärmelsevis så stor betydelse, som den nu har. I varje fall torde den förordade anordningen med en läroboksgallring med bestämda tidsintervaller icke böra godtagas. Då förlagen under senare delen av en sådan mellantid hade att överväga frågan om att utgiva ny lärobok, måste de räkna med den stundande granskningen. Ju mer ett manuskript till ny lärobok präglades av originella pedagogiska idéer, desto mera kan förlaget tänkas uppmärksamma den utsikten, att, även om läroboken antagits till införande vid vissa läroanstalter, det under utgallringsförfarandet skulle komma att ifrågasättas, huruvida boken ifråga lämpade sig för skolbruk. Denna möjlighet skulle förmodligen verka i återhållande riktning på förlagen, även om det vid granskningen regelmässigt fastställdes, att underkända böcker tillsvidare finge brukas under en viss tid. En längre intervall än fem år mellan granskningarna för utgallring skulle givetvis ej i samma grad träffas av ovanstående invändningar, men varje periodiskt granskningsförfarande skulle alltid i viss mån komma att drabbas av motsvarande olägenheter. Däremot torde en kontinuerlig, efter objektiv måttstock verkställd läroboksgranskning jämväl kunna inrymma möjlighet att verkställa utgallring av läroböcker, utan att läroboksproduktionen därav skulle påverkas på ett förlamande sätt. Liksom de sakkunniga finner jag, att ett administrativt samband bör råda vid handläggningen av de olika granskningsuppgifterna. Den prövning av en läroboks kvalitet och pris, som sker vid dess första granskning, fullföljes helt naturligt vid en senare granskning av ett förslag till ny, omarbetad upplaga av läroboken ifråga, och därvid verkställs också i regel den kontroll, som i sinom tid kan leda till en utmönstring av läroboken. Jag vill för min del ansluta mig till de sakkunnigas ståndpunkt, att läroboksgranskningen bör ske kontinuerligt.

Medan de förslag, som sålunda framställts rörande de uppgifter, vilka böra åligga en läroboksgranskning, och den omfattning, som denna bör äga, vunnit en jämförelsevis allmän anslutning, har däremot en lika påtaglig meningsskiljaktighet yppats rörande de former och den *organisation*, som en sådan granskning bör erhålla. De sakkunnigas förslag om inrättande av en på angivet sätt sammansatt och för hela undervisningsväsendet gemensam central granskningsnämnd, som direkt borde underställas Kungl. Maj:t, har visserligen tillstyrkts av svenska stadsförbundet och, vad särskilt landsbygden angår, landskommunernas förbund, men däremot avvisats av det stora flertalet av de skolmyndigheter, som yttrat sig i frågan. Därvid förordas i utlåtandena, att skolöverstyrelsen bör handlägga granskningsuppgifterna. Bland annat anföres, att det är självfallet, att överstyrelsen såsom det centrala organet inom undervisningsväsendet bör äga befattning även med dessa angelägenheter, att sakkunskap och objektivitet i första rummet äro att finna inom överstyrelsen, och att, vad de högre skolorna beträffar, de bidrag till granskning av läroböckerna, som ingå i ämneskonferensernas framställningar om utbyten av böcker, utgöra ett moment i granskningsförfarandet, som icke bör elimineras.

Tvivelsutan äro de synpunkter på granskningsfrågan, som sålunda anförts, beaktansvärda. Överstyrelsens sakkunskap bör enligt min mening anlitas också i detta sammanhang och dess kompetenta medverkan bör tillfullo utnyttjas jämväl i fråga om läroböckernas granskning. Då i läroverkens ämneskonferenser de lärare hava sin plats, vilka hava att inom undervisningen utnyttja böckerna, böra också framställningar från ämneskonferenserna om godkännande av nya läroböcker upptagas till prövning vid läroboksgranskningen. Det gäller emellertid enligt min mening först och främst att organisera läroboksgranskningen så, att de uppgifter, som skola åligga densamma, bliva tillgodosedda på så effektivt och allsidigt sätt som möjligt. Det är efter sistnämnda måttstock, som de olika förslag, som framkommit, böra prövas och bedömas. Positivt utformade äro härvid allenast de förslag, som avgivits av de sakkunniga samt av skolöverstyrelsen. Därjämte hava emellertid också vissa andra uppslag prövats, vilka kommit till synes i olika remissutlåtanden.

Skolöverstyrelsen förordar — under förutsättning av att officiella, av Kungl. Maj:t utfärdade läroboksförteckningar föreligga — att överstyrelsen må verkställa granskning av nya läroböcker. För den högre skolan skulle detta på samma sätt som hittills ske i direkt samband med antagningen av läroböcker och på förslag av ämneskonferenserna. För den lägre skolan skulle granskningen verkställas på särskild framställning av vederbörande lokal skolmyndighet, närhelst ny lärobok föreslagits till antagande inom ett folkskoledistrikt. Nya omarbetade upplagor skulle godkännas av överstyrelsen enligt samma procedur, som de sakkunniga förordat. Vid slutet av varje år skulle vederbörande skolmyndigheter delgivas uppgifter

rörande godkännande av nya läroböcker och nya, omarbetade upplagor av läroböcker. Granskningen skulle i varje särskilt fall ske med anlitande av två experter. Då överstyrelsen avslagit framställning om godkännande av lärobok, skulle skälen därför angivas i expeditionen till vederbörande skolmyndighet. Besvär över överstyrelsens beslut skulle i vanlig ordning ingivas till Kungl. Maj:t. Utgallring av läroböcker skulle ske vart femte år genom en på angivet sätt anordnad, särskild granskningsnämnd, varefter Kungl. Maj:t skulle fastställa och utfärda läroboksförteckningar, innefattande det godkända läroboksbeståndet.

Såsom motiv för detta sitt förslag har överstyrelsen bland annat åberopat det förhållandet, att överstyrelsen hittills på angivet sätt verkställt granskning av nya läroböcker för de högre skolorna. Visserligen skulle enligt de sakkunnigas förslag antagningen av läroböcker på grund av förteckningarna fortfarande tillkomma överstyrelsen, men överstyrelsens avkopplande från läroboksgranskningen skulle likväl innebära, att överstyrelsen ställdes på sidan om en av det pedagogiska arbetets mest centrala uppgifter och berövades möjlighet att utöva inflytande på utvecklingen inom området. Överstyrelsens befattning med granskningen av nya läroböcker vore desto väsentligare för överstyrelsens ställning till det pedagogiska arbetet vid skolorna, som överstyrelsens inspektionsverksamhet i hög grad inskränkts.

Gentemot dessa invändningar vill jag till en början framhålla, att — om avseende fästes vid överstyrelsens befattning med läroböckerna vid de högre skolorna — bestyret med *antagningen* av läroböcker tvivelsutan i och för sig säkerställer en ständig och verksam kontakt mellan överstyrelsen och det pedagogiska arbetet. Vidare skulle enligt det förslag, som de sakkunniga framlagt, överstyrelsen dessutom erhålla en särskild representant i den granskningsnämnd, som skulle inrättas, och överstyrelsen skulle sålunda även på detta sätt äga kontinuerlig kontakt med granskningsarbetet. Om genom läroboksgranskningens förläggande till en särskild nämnd en viss minskning skulle vållas i överstyrelsens arbetsbörda, skulle uppenbarligen ytterligare möjlighet beredas överstyrelsen till en levande kontakt med skolornas pedagogiska arbete, då överstyrelsen ju sålunda erhöle tillfälle att ägna mera tid åt sin inspektionsverksamhet. Detta skulle dessutom i så måtto vara av särskild vikt för läroboksfrågan, som överstyrelsen därigenom erhöle möjlighet att i ökad utsträckning kontrollera utbytet av textböcker i moderna främmande språk, en av de punkter, där målsmännens och allmänhetens missnöje framträtt med en alldeles särskild styrka. I synnerhet är dock att märka, att då en särskild anordning föreslagits för läroboksgranskningen, detta berott på att, såsom ovan nämnts, ett övervägande antal nya och viktiga granskningsuppgifter befunnits böra på ett effektivt sätt tillgodoses. Inom detta komplex av uppgifter framstår den granskning av nya läroböcker för den högre skolan, som hittills

utövats av skolöverstyrelsen, allenast såsom ett i och för sig viktigt moment. Det synes mig vara uppenbart, att alla dessa uppgifter äro ägnade att handläggas gemensamt såväl genom sin inre, sakliga samhörighet, som enär granskningen i alla dessa fall tager sig ett administrativt uttryck i de officiella läroboksförteckningarna. För den högre skolan framstår sålunda den nya uppgiften att granska textböcker i moderna främmande språk. Men därtill kommer, att granskningen skulle avse folkskolans hela läroboksbestånd. Med avseende på såväl högre som lägre skolor skulle vidare kontroll anordnas över nya, omarbetade upplagor och lämplig utgallring av läroböcker verkställas. Kristendomsböckerna, som hittills icke varit föremål för någon nöjaktig granskning, inbegripas på angivet sätt i detta gemensamma förfarande. Prisgranskning skulle ske, där så befinnes lämpligt. Det är sålunda uppenbart, att därest skolöverstyrelsen skulle äga befattning med detta arbete, detta till väsentliga delar skulle innefatta ett antal alldeles nya uppgifter för överstyrelsen.

Skolöverstyrelsen har visserligen betonat, att den arbetsbörda, som redan åvilar densamma, helt lägger beslag på dess arbetskrafter, men överstyrelsen anser sig likvisst vara i stånd att omhänderhava de angivna granskningsuppgifterna med hjälp av experter. Visserligen skulle enligt överstyrelsens förslag därvid undantagas bestyret med gallring av läroböckerna, som ju skulle omhänderhavas av en särskild instans. Emellertid torde, enligt vad jag förut anført, jämväl detta gallringsarbete böra ingå i den övriga kontinuerliga granskningen. I varje fall synes det med hänsyn till vad överstyrelsen anført vara tydligt, att tyngdpunkten i ett enligt överstyrelsens förslag anordnat granskningsarbete skulle komma att vila hos ämnesexperterna. Det faktiska innehållet i överstyrelsens beslut skulle förmodligen till övervägande del komma att bestämmas av experternas utlåtanden över läroböckerna, ehuru överstyrelsen formellt sett komme att fatta besluten och bära ansvaret. Överstyrelsens sakliga kontroll av de båda expertutlåtanden, som skulle avgivas i varje särskilt fall, komme förmodligen att under omständigheternas tryck väsentligen begränsas till de tillfällen, då dessa utlåtanden utmynnade i olika yrkanden, men för övrigt resultera i enbart sporadiska bidrag till granskningsarbetet.

Det torde dock ligga i sakens natur, att expertutlåtanden gärna representera ett av speciella synpunkter präglad bedömande av det ämne, som föreligger till behandling. Olika bedömningsgrunder kunna förväntas bliva tillämpade på skilda granskningsområden. Den granskning, som återfinnes i expertutlåtandena, påkallar därför, oavsett om expertisen är enhällig i sin uppfattning eller icke, såsom komplettering en verklig kontroll och detta såväl beträffande varje särskild lärobok och varje ämne som ur jämförande synpunkter. Men om en kontroll, som på detta sätt utmärkes av enhetlighet och konsekvens, skall kunna äga rum, bör den myndighet, som bär ansvaret för kontrollen, utföra den på ett kontinuerligt sätt och med sak-

lig hänsyn till alla granskningsuppgifter. I alldeles särskilt hög grad torde det bero på den myndighet, som har att pröva experternas utlåtanden, hur den synnerligen viktiga kontrollen över nya, omarbetade upplagor kommer att utövas. Förslagen till omarbetningar föranledas nämligen enligt sakens natur till stor del av pedagogiska erfarenheter vid bruket av en lärobok, och de böra därför ingående prövas ej blott av den specialsakkunniga expertisen utan i lika mån ur jämförande pedagogiska synpunkter. Jämväl med hänsyn till att läroböckerna produceras från olika förlag, är det av vikt, att prövningen av förslagen till nya upplagor sker centralt och på ett i det hela likformigt sätt. Samma praxis bör härvid i väsentliga delar råda för läroböcker, avsedda för den högre och lägre skolan. Upplagekontrollen torde nämligen hädanefter bliva av ännu större betydelse än hittills varit fallet. Såsom jag förut betonat, torde en effektivare kontroll av läroboksgranskningen och förhandenvaron av officiella förteckningar komma att medföra en ökad benägenhet från förlagens sida att utnyttja de läroböcker, som blivit uppförda å förteckningarna, genom att utgiva nya upplagor av desamma. I synnerhet beträffande kontrollen av nya läroboksupplagor gäller det att bevaka målsmännens befogade intresse, i det att ju en ny omarbetad upplaga ur kostnadssynpunkt är att anse som en ny lärobok. Den myndighet, som äger att fatta ståndpunkt till experternas utlåtanden, bör därför kunna helt ägna sig åt denna sin uppgift.

Jämväl de omständigheter, som åberopats i den ovannämnda reservationen vid överstyrelsens utlåtande och vilkas innebörd synes vara, att — därest överstyrelsens förslag godtoges — undervisningens intressen kunde tänkas påkalla, att antagningen av läroböcker i vissa fall föreginge granskningen, äro ägnade att framkalla tvivel om lämpligheten av en sådan granskningsprocedur, som överstyrelsen förordat. Överhuvud taget finner jag, att denna procedur med hänsyn till överstyrelsens övriga arbetsuppgifter icke lämnar tillräckliga garantier för att granskningen till sina väsentliga delar försigginge under enhetliga synpunkter och på ett effektivt sätt. Ej heller vill det synas, som om — i enlighet med vad som förordas i vissa remissutlåtanden — det granskningsförfarande, vilket hittills tillämpats på kristendomsböckerna, lämpligen kunde generellt tillämpas. Den mycket omfattande läroboksförteckning, som i detta samband uppgjorts, innefattar sålunda jämlikt 1920 års bestämmelser såväl kristendomsböcker, vilka kvarstå från tiden för inrättandet av granskningen, som sedermera godkända böcker, samt upptager endast i begränsad mån uppgifter om upplagor och priser. Expertgranskningen ombesörjes i varje särskilt fall av ej mindre än åtta personer. Såsom jag i det föregående omnämnt torde i stället granskningen av kristendomsböckerna böra ske i väsentligen samma form som för övriga läroböcker.

Det återstår emellertid att pröva, huruvida en nämnd må anses äga förutsättningar att handhava ifrågavarande granskningsuppgifter. Jag erinrar

därvid om att även skolöverstyrelsen inordnat en sådan nämnd i den granskningsorganisation, som överstyrelsen förordnat. Denna nämnd skulle uppgöra förslag till utgallring av läroböcker, d. v. s. nämnden skulle äga den ingalunda oviktiga uppgiften att tjäna som en periodiskt funktionerande kontrollanordning med avseende på skolöverstyrelsens kontinuerligt fortskridande granskningsarbete. På skolöverstyrelsens hemställan skulle Kungl. Maj:t vart femte år förordna förslagsvis tre lämpliga granskningsmän att utföra en läroboksrevision. Granskningsmännen skulle föreslå ämnesexperter, vilka förordnades att biträda vid granskningen. Det förslag till läroboksförteckningar, som sålunda uppgjordes, skulle sedan utfärdas av Kungl. Maj:t. Beträffande detta skolöverstyrelsens förslag är vidare att märka, att tremannanämnden skulle utgöra kärnan i en revision av läroboksbeståndet för *hela* skolväsendet. Överstyrelsen anser sålunda icke, att det behöver eller bör skapas särskilda granskningsanordningar för högre och särskilda för lägre skolor i detta viktiga samband. Denna överstyrelsens uppfattning har ju också en erfarenhetsmässig grund i den granskning, som utförts av 1934 års lärobokssakkunniga. Jag erinrar därvid om att de sakkunniga innefattade representanter för högre skola, mellanskola och folkskola. Framhävas må, att just en sådan anordning föreslagits av lärobokssakkunniga, i det att dessa förordnat, att tre aktiva pedagoger, företrädande nämnda skolområden, skulle ingå i granskningsnämnden. En viss, ingalunda oväsentlig organisatorisk överensstämmelse förefinnes sålunda mellan de förslag till anordnandet av granskningen, som avgivits av de sakkunniga och av skolöverstyrelsen. Meningsskiljaktigheten gäller egentligen de uppgifter, som skulle tillerkännas nämnden, i det att de sakkunniga velat förbehålla åt nämnden samtliga granskningsuppgifter, medan överstyrelsen endast vill tillerkänna nämnden den visserligen i och för sig betydelsefulla befattningen med en periodisk läroboksrevision.

En invändning mot de sakkunnigas förslag, som med styrka framförts såväl av överstyrelsen som i övriga remissutlåtanden från olika skolmyndigheter, är, att granskningsnämnden skulle komma att utgöra en särskild institution, som icke ägde nödigt samband med vårt hävdvunna undervisningsväsende och dess ledning. En närmare prövning torde emellertid utvisa, att denna anmärkning näppeligen äger verklig grund i ifrågakvarande förslag.

Härvid är främst att märka, att enligt de sakkunnigas förslag den nämnd, som skulle omhänderväsa granskningsarbetet i dess helhet, även skulle inrymma en representant för skolöverstyrelsen. Självfallet skulle det därvid icke vara samma person, som regelbundet skulle företräda överstyrelsen, oavsett arten av de ärenden, som förhades, utan olika ledamöter av överstyrelsen skulle delegeras allt efter deras särskilda kompetens och arten av granskningsuppgifter, som förelåge vid varje tillfälle. Med hänsyn härtill finge givetvis också nämndens arbetsordning anpassas. Medlemskapet

i nämnden skulle sålunda icke bliva någon personlig uppgift, vilken jämsides med arbetet å överstyrelsen åläge en viss av dess ledamöter, utan skulle växelvis tillkomma dessa, så att den kompetens och den erfarenhet, som är tillfinnandes inom överstyrelsen på olika läroboksområden, tillgodogjordes inom nämnden. Det kan således enligt min uppfattning näppeligen med fog sägas, att skolöverstyrelsen enligt de sakkunnigas förslag inom nämnden skulle avkopplas från granskningsarbetet eller att någon söndring skulle komma att råda mellan å ena sidan nämndens och å andra sidan överstyrelsens verksamhet.

Fastmer torde genom de sakkunnigas förslag tillfälle vara berett för överstyrelsen att kontinuerligt medverka i granskningsarbetets samtliga, olika moment, medan detta uppenbarligen icke skulle vara fallet, därest överstyrelsens eget förslag till granskningens anordnande bleve förverkligat, sådant det föreligger i det avgivna utlåtandet. Enligt detta skulle ju ej blott utgallringsarbetet utan även redaktionen av läroboksförteckningarna anförtrös åt en särskild nämnd, vilken skulle tillsättas av Kungl. Maj:t och de sålunda redigerade förteckningarna skulle utfärdas av Kungl. Maj:t. Det framgår emellertid ej minst av de anmärkningar, som riktats mot den inom skolöverstyrelsen upprättade förteckningen över ett så speciellt område som kristendomsböckerna, hur maktpåliggande en sådan redaktionsuppgift i själva verket är. Likaså torde dess betydelse för skolornas läroboksurval ävensom förteckningarnas prisreglerande roll vara tillfullo uppenbar.

Ej heller ur det administrativa förfarandets synpunkt synes någon dualism vara att befara mellan nämndens och skolöverstyrelsens verksamhet. En regelmässig samverkan skulle i stället åvägabringas. Nämnden skulle under sitt granskningsvärv upprätta förslag till läroboksförteckningar, och dessa förteckningar skulle, sedan de utfärdats och successivt kompletterats av Kungl. Maj:t, i sin tur läggas till grund för antagningen av läroböcker vid skolorna. Givetvis skulle det vara Kungl. Maj:t obetaget, att, om och i den mån så befundes påkallat, över nämndens förslag inhämta överstyrelsens yttrande. Anordningen, att granskningen utövas av en under Kungl. Maj:t ställd nämnd, synes mig just ur administrativ synpunkt erbjuda bestämda fördelar framför en av skolöverstyrelsen verkställd granskning. Det är självfallet, att erinringar skulle kunna framställas till Kungl. Maj:t med anledning av nämndens förslag, men det synes mig vara uppenbart, att icke en sådan tidsutdräkt i handläggandet av läroboksärendena härav kunde förorsakas, som, enligt vad som anförts i reservationen till skolöverstyrelsens utlåtande, kunde väntas bliva följderna av eventuella besvär över överstyrelsens beslut.

Vad angår frågan om granskningsnämndens förhållande till överstyrelsen, bör även nämnas, att det i vissa remissutlåtanden förordats, att visserligen en nämnd skulle ombestyrja hela granskningen, men att nämnden

borde underordnas skolöverstyrelsen och beslut i granskningsärendena fattas av överstyrelsen på grundval av nämndens förslag, varvid i samtliga fall av meningsskiljaktighet mellan överstyrelsen och nämnden, ärendet skulle underställas Kungl. Maj:t. Avsikten med nämnda förslag är uppenbarligen, att på så sätt skolöverstyrelsen även i detta hänseende skulle utöva ledningen inom vårt skolväsende, utan att därför i avsevärd mån betungas av nya arbetsuppgifter, då ej blott ämnesexperter utan även en nämnd berett ärendena och dessa sålunda redan granskats ur jämförande pedagogiska synpunkter, innan överstyrelsen befattade sig med desamma. Men även bortsett från det förhållandet, att överstyrelsen jämväl enligt de sakkunnigas förslag aktivt och kontinuerligt skulle medverka i granskningsarbetet, är det uppenbart, att en betydande omgång och tidsutdräkt kunde förorsakas av att nämnden underordnades överstyrelsen. Det är emellertid ett viktigt intresse för skolorna att snarast möjligt till sitt förfogande erhålla lämpliga läroböcker, och det är enligt min uppfattning att befara, att detta intresse skulle komma att i icke önskvärd utsträckning åsidosättas genom granskningsprocedurens långvarighet. Författare och förlag skulle säkerligen under dylika förhållanden i mindre grad än annars befinnas vara benägna att underkasta sig de besvär, uppoffringar och risker, som äro förbundna med utgivandet av läroböcker. Jag finner mig på dessa grunder icke kunna förorda förslaget, att nämnden skulle underordnas överstyrelsen, utan anser, att öfvervägande skäl tala för att granskningsnämnden, på sätt de sakkunniga angivit, ställes under Kungl. Maj:t.

Jag får härvid ytterligare betona, att — fränsett den fasta och kontinuerliga gemenskap, som nämnden skulle ha med överstyrelsen, genom denas representant i nämnden — den sistnämnda enligt de sakkunnigas förslag även skulle inrymma tre aktiva pedagoger och även i så måtto stå i levande kontakt med vårt skolväsen i dess olika grenar. Det torde vidare ligga i sakens natur, att de till namnet kända pedagoger, som inginge i nämnden, i sin verksamhet skulle stå under livlig observation och vaken offentlig kritik ej minst från skolmännens sida. Då dessutom nämndens medlemmar — fränsett representanten för skolöverstyrelsen — enligt de sakkunnigas förslag skulle förordnas för en tid av fyra år, skulle därmed möjlighet beredas att tillse, att nämnda skolrepresentanter fortfarande på ett opartiskt sätt bidroge till granskningsarbetet i sin egenskap av aktiva pedagoger.

Överhuvud finner jag under hänvisning till vad som yttras i svenska stadsförbundets utlåtande, att hänsynen till skolväsendets krav väl kan sägas i tillräckligt hög grad hava uppmärksamrats i de sakkunnigas förslag. Syftet med en reglering av läroboksgranskningen är emellertid i lika mån att tillvarataga allmänhetens och målsmännens intresse. Jämväl denna omständighet har beaktats både i de sakkunnigas betänkande och i deras förslag till granskningsnämnd, vars ordförande skulle tillsättas just ur nämnda

synpunkt. Förverkligades detta förslag, skulle därmed en offentlig kontroll anordnas på ett område, som hittills i alltför ringa mån kunnat överblickas och bedömas från allmänna synpunkter. Det är härvidlag förvisso alls icke fråga om att i någon mån inkräkta på undervisningens rättmätiga krav i deras utgestaltung efter olika stadier och utbildningsgrenar. Någon verklig motsats förefinnes enligt min mening icke mellan dessa krav och yrkandena på en i allmänhetens intresse anordnad lärobokskontroll. Jag finner det fastmer vara uppenbart, att undervisningens och allmänhetens befogade önskemål härutinnan väsentligen sammanfalla. För att upprätthålla inbördes förtroende och lämplig växelverkan mellan hem och skola är det onekligen av vikt, att garantier skapas för att utgifterna för läroböcker icke äro onödigt stora. Läroböckernas förbilligande är, såsom jag redan förut framhållit, för visso ett viktigt önskemål. Härvid är emellertid att märka, att det visserligen ofta är mycket kännbart för målsmännen, om högre eller lägre belopp utgivas för barnens skolmateriel, men att själva storleken av denna utgift likväl i allmänhet icke torde för dem äga avgörande betydelse. Jämväl en ansenlig utgift torde nämligen merendels utan gensägelse erläggas för ett så behjärtansvärt ändamål, blott det finnes anledning att antaga, att den är oundgänglig, medan däremot även en obetydlig utgift skapar irritation, därest det förefinnes jämförelsevis befogad anledning att antaga, att utgiften ifråga är onödig. Också av denna grund finner jag skäl föreligga att tillse, att läroböckernas kvalitet och, där så befinnes lämpligt, även deras pris kontrolleras genom en inför det allmänna ansvarig och för allmänhetens kritik tillgänglig institution.

Läroboksfrågan har, efter att länge hava varit föremål för diskuterande från växlande utgångspunkter, nu för första gången blivit utredd i hela sitt sammanhang. De olika granskningsuppgifter, som härvidlag torde komma ifråga, ha blivit belysta och en relativt övervägande enighet har uppnåtts rörande de önskemål, som böra förverkligas i detta avseende. Det vill då synas, som om en lösning äntligen borde åvägabringas och icke hela denna angelägenhet återigen skjutas å sido på obestämd tid. Spörsmålet om vilken organisation, som skäligen bör anordnas för läroboksgranskningen, torde därvid desto mindre böra få utgöra något hinder, som det icke till sin natur torde vara av principiell art utan snarare en lämplighetsfråga. Då de sakkunniga förordat, att en särskild granskningsnämnd borde handhava samtliga nu berörda uppgifter, men skolöverstyrelsen, att de borde bestridas dels av överstyrelsen, dels av en dylik nämnd, har jag på de skäl, som av mig anförts, anslutit mig till det förra alternativet.

Mot de sakkunnigas förslag till sammansättning av ovanberörda nämnd har jag, såsom det redan sagda ger vid handen, intet att erinra. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att sedermera utfärda instruktion för näm-

den ävensom de övriga bestämmelser, som må visa sig erforderliga för genomförande av här föreliggande förslag.

Vad *kostnaderna för nämnden* beträffar, må följande anföras.

De sakkunniga hava för ordföranden beräknat ett arvode av 3,000 kronor och för envar av tre av Kungl. Maj:t utsedda ledamöter ett arvode av 1,500 kronor. Den femte ledamoten, som skulle av överstyrelsen förordnas, skulle enligt förslaget ej erhålla särskilt arvode. Statskontoret har för sin del förordat, att berörda ersättningar skulle bestämmas till dels ett fast årsarvode, för ordföranden 1,000 kronor och för envar av sagda tre ledamöter 500 kronor, dels ock ett arvode per sammanträdesdag av 25 kronor för ordföranden och 12 kronor för nämnda tre ledamöter. Med denna beräkningsgrund och under förutsättning att antalet sammanträdesdagar skulle av Kungl. Maj:t maximeras till förslagsvis 25 för år, skulle den årliga ersättningen utgöra för ordföranden högst 1,625 kronor och för envar av de tre nämnda ledamöterna högst 800 kronor.

Statskontorets berörda förslag överensstämmer med de allmänna grunder, som i motsvarande hänseenden tillämpas vid vissa andra statliga nämnder, exempelvis allmänna civilförvaltningens lönenämnd och statens bostadsnämnd. Jag hyser visserligen någon tvekan, om dessa nämnders arbetsförhållanden äro jämförbara med ifrågavarande granskningsnämnds, särskilt med tanke på att för dennas verksamhet torde komma att av ledamöterna krävas ett icke oväsentligt arbete, som ej kan utföras på sammanträdena. Jag vill dock icke motsätta mig statskontorets förslag. De av statskontoret föreslagna fasta arvoden för ordföranden och ledamöterna i den centrala granskningsnämnden synas mig väl låga i betraktande av de särskilda kvalifikationer, som måste fordras för ifrågavarande uppdrag, men må kunna tills vidare godtagas med hänsyn till att erfarenhet ännu saknas angående omfattningen av nämndens arbetsuppgifter. Statskontorets uppfattning i fråga om storleken av de rörliga arvoden anser jag mig kunna biträda. Emellertid lärer, såvitt nu kan bedömas, det av statskontoret angivna maximiantalet sammanträdesdagar vara beräknat i underkant. I varje fall synes försiktigheten bjuda att för nästa budgetår, under vilket av lättförståeliga skäl en större arbetsbörda torde komma att åvila nämnden än som framdeles normalt kan komma att bliva fallet, utgå från att antalet sammanträdesdagar blir något större än statskontoret beräknat. Jag räknar fördenskull här med 40 sammanträdesdagar. I så fall skulle arvodet för ordföranden uppgå till högst 2,000 kronor och för envar av de ovannämnda tre ledamöterna till högst 980 kronor. Härutöver torde emellertid arvode böra beräknas även för den femte ledamoten, vilken skulle av skolöverstyrelsen utses. Det kan rimligtvis icke begäras, att den eller de tjänstemän i skolöverstyrelsen, som delegeras för detta ändamål, skola utan ersättning ställa sig till förfogande för ett uppdrag, som till en del skulle falla utanför vederbörandes egentliga arbetsuppgifter. Då över-

styrelsen ej lär utse en och samme person att inom granskningsnämnden svara för alla de läroböcker, som falla under nämndens bedömande, torde det vara lämpligt att för den femte ledamoten beräkna allenast arvode per sammanträdesdag efter 12 kronor. Med utgångspunkt från 40 sammanträdesdagar skulle alltså för detta ändamål erfordras ett belopp av 480 kronor.

För arvoden till ordföranden och de ordinarie ledamöterna skulle således enligt det ovanstående beräknas ett belopp av $(2,000 + 3 \times 980 + 480 =) 5,420$ kronor.

Mot statskontorets förslag rörande beräkning av arvode för suppleant — 12 kronor per sammanträdesdag — har jag icke något att invända. Kostnaderna för dessa arvoden täckas givetvis av de medel, som beräknats för rörliga arvoden åt de ordinarie ledamöterna.

För experter — och jämväl för arvoden åt suppleanter — hava de sakkunniga beräknat ett belopp av 5,000 kronor vara erforderligt. Statskontoret har utan särskild motivering ansett de årliga kostnaderna för experter kunna begränsas till 4,000 kronor. Vidare har ämbetsverket föreslagit, att för dessa biträden skulle utgå ett arvode av 6 kronor per arbetsdag. Sistnämnda förslag kan av mig biträdas, varvid jag förutsätter, att såsom expert anlitad person, i den mån han för uppdragets fullgörande nödgas taga tjänstledighet från sin huvudsyssla, av statsmedel beredes ersättning för härigenom mistade löneförmåner. Däremot anser jag det icke tillräckligt att för nästa budgetår räkna med mindre än 5,000 kronor såsom arvodesersättning åt experterna. Trots att genom den nyligen genomförda läroboksgranskningen säkerligen åtskilligt arbete undangiorts, synes det vara att förvänta, att ganska maktpåliggande uppgifter komma att särskilt under det första året av nämndens verksamhet vila på de av nämnden anlitade experterna.

I likhet med statskontoret anser jag, att det av de sakkunniga föreslagna sekreterararvodet är för högt. Ett arvode av 1,200 kronor lär vara i detta fall tillräckligt.

Mot det av de sakkunniga och statskontoret för expenser beräknade beloppet — 300 kronor — har jag icke något att erinra. Av dessa medel torde jämväl böra bestridas utgifter för skrivbiträdesgöröml o. d. Jag vill fästa uppmärksamheten på att enligt statskontorets förmenande förutsättningar för beviljande av tjänstebrevsförmån åt nämnden föreligga.

Varken de sakkunniga eller statskontoret hava, såsom av det föregående framgår, beräknat medel till rese- och traktamentsersättningar för nämndens ordförande, ledamöter och experter samt ej heller medel för beredande av ersättning för av dessa eventuellt avstådda löneförmåner under tjänstledighet från huvudsyssla för uppdragets fullgörande. Det anslag, som i riksstaten bör uppföras för den centrala granskningsnämnden, bör emellertid bereda täckning även för sådana utgifter. Den omfattning, i vilken ersättningar av nämnda art kunna ifrågakomma, är givetvis väsentligen

beroende av den sammansättning, som nämnden erhåller, och omfattningen av det arbete, som kan komma att åvila densamma. Några bestämdare beräkningar i detta hänseende kunna alltså icke nu verkställas. Jag förutsätter emellertid, att utgifterna för detta ändamål böra kunna för nästa budgetår begränsas inom ett belopp av i runt tal 3,000 kronor. Den närmare erfarenheten får utvisa, om anledning kan förefinnas att för ett kommande budgetår höja eller sänka detta belopp.

För granskningsnämnden skulle alltså enligt det ovanstående erfordras ett belopp av $(5,420 + 5,000 + 1,200 + 300 + 3,000 =)$ 14,920 kronor eller, i avrundat tal, 15,000 kronor.

Ifrågavarande riksstatsanslag bör alltså för nästa budgetår bestämmas till 15,000 kronor och lämpligen — i överensstämmelse med vad som gäller beträffande kostnaderna för vissa andra, jämförbara nämnder — givas karaktären av obetecknat anslag. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att i sinom tid meddela erforderliga föreskrifter rörande anslagets disposition. Om anledning skulle befinnas föreligga att jämka på de av mig här ovan angivna arvodes- och ersättningsbeloppen, torde det böra tillkomma Kungl. Maj:t att vidtaga sådana jämkningar.

De ovan framlagda förslagen innebära en minskning av de under förutberörda punkt 139 i årets åttonde huvudtitel för ändamålet beräknade anslagsmedlen från 22,200 kronor till 15,000 kronor.

Under återopande av vad sålunda anförts, hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Granskning av läroböcker* för budgetåret 1936/1937
anvisa ett anslag av kronor 15,000.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen behagar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall samt förordnar, att proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Lars Tunberg.